

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek
az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

IX. évfolyam 97. szám
2005. március

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor - hívottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár a
Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Részletek Narekaci Szent Gergely imájából

„...Urunk és megbékítőnk...”

„...Nagy félelemmel telve és remegéssel állunk itt fölséged előtt, és jelenünk meg, hogy felajánljuk ezt a szellemi és felfoghatatlan áldozatot. Felségednek, Neked, aki a világot együtt teremtetted a Teremtővel, és akinek társa voltál és Ővele egyenlő vagy a trónon és az Atya sértetlen tiszteletének dicsőségében...”

Oldódik azonban ez a nagy félelem, mert kötelességünk, hogy teljesítsük az isteni parancsot: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre! Az utolsó vacsora megisméltését, Krisztus áldozatának jelenvalóvá tételét, melynek a fontosságát érezzük, de ez valahol lelki síkon hat! Felajánljuk a Szentléleknek mint Istennek, hisz Ő a harmadik isteni személy. S végső soron a Szentlélek együtt működik a másik kettővel: ott volt a teremtésnél, kísérte Jézust működésében, s most a trónon: az Istent megillető dicsőségben is együtt vannak.

Dr. Sasvári László

* * *

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

* * *

Legszebb karácsonyi énekeink szerzője

Elképzelhetetlennek tűnik a karácsony a szívét-lelket felemelő, az ünnephez illő énekek nélkül.

Kevesen tudják azonban, hogy számos - s köztük legismertebb karácsonyi - egyházi énekünk szerzője egy igen sokoldalúan képzett ferences szerzetespap volt, akinek halálától az idén kereken 110 esztendő telt el.

Simon Jukundián mintegy 97 kedvelt dallamú éneket jegyzett fel a nép ajkáról és további 133-at megújított. Az ő szerzeménye a „Hozzád fohászokodunk áldott Védasszonyunk (Nagyasszonyunk)” kezdetű szép Mária-énekünk, valamint az Oltáriszentség tiszteletére írt „Krisztus teste és szent vére”. Énekei egyházi költészetünk közkincsévé váltak.

Karácsonyi énekeiben a ferences betlehem-kultusz üde bája szólal meg újból. Simon Jukundián egén felragyog a víg betlehemi csillag, és felszabadultan zeng orgonáján:

„Dicsőség mennyben az Istennek!

Az angyali seregek vígan így énekelnek.

Dicsőség, dicsőség Istennek!”

Ugyanakkor karácsonyi opuszainkat nagyon szép szentségi énekekkel is gazdagította:

"Az ige megtestesült Názáretben.

Kit Mária szűzen szült Betlehemben,

Itt vagyon elrejtve kenyér színében.

Imádjuk mindnyájan egyetemben."

Simon Jukundián 1813. április 29-én született Csíkszentkirályon. A keresztségben a Péter nevet kapta. Tizennyolc éves korában lépett be Szent Ferenc rendjébe, teológiai tanulmányai befejeztével, 1837-ben szentelték pappá. Működésének első két évtizedében elsősorban kolostori, lelkipásztori, de főképpen tanügyi munkát végzett. Kiváló szónok, hitoktató, orgonista, iskolai tanító, gimnáziumi s aztán rendi intézeti, majd teológiai tanár.

Életének fordulópontja 1858-ban következett be. Haynald Lajos, 1852-1864 között Erdély tudós és éleslátású püspöke, elkérte Simon atyát a provinciától s magiszteri továbbképzésre küldte Bécsbe. Ez is jól átgondolt részét képezte a főpásztor azon nagy tervének, hogy szellemi fejlődés céljából tanító- és kántorképzőt létesítsen. Ennek vezetésére szemelte ki Simon Jukundiánt, akit személyesen is jól ismert, és pedagógiai képességeire, tudományos és zenei ismereteire való tekintettel a legalkalmasabbnak talált.

1858. október 4-én nyitották meg a csíksomlyói római katolikus tanító- és kántorképző intézetet. Ez volt az első szakosított intézmény, amely az erdélyi egyházmegye számára tanítókat és kántorokat nevelt, magyar és német nyelven. A gazdag órarend magába foglalta a hittant, nevelés- és oktatástant, nyelvtant, német nyelvet, számtant, a zenetant és az orgonálást, a szépírást, valamint heti három óra mezőgazdasági és gyakorlati kísérleteket minden tárgyból.

Az intézet tanári testülete és ifjúsága felbecsülhetetlen érdemeket szerzett az abszolutizmus (osztrák önkényuralom) korában a magyar állameszme, az irodalom és a közművelődés terén. Simon Jukundiánt 1865-ben - addig helyettes igazgató volt - az intézet végleges igazgatójává nevezték ki, amelyet 25 esztendőn keresztül vezetett. Ugyanakkor példásan végezte előadó tanári munkáját is.

Az erdélyi ferences rendtartomány életében is jelentős szerepe volt, hiszen háromszor választották meg - 1874 és 1883 között - tartományfőnöknek. Mindvégig élvezte Haynald püspök barátságát, aki mint kalocsai érsek is levelezett vele. Öregkorában pedig csatlakozott egykori szeretett és nagyra becsült tanítványának, Péter Csíszér Eleknek a ferences szerzetesi szellemet megújító mozgalmához.

Simon Jukundián gyakorolta a versírást, s ugyanakkor a zene avatott és művészi mestere volt. Ének-szerzeményeit azoknak versszövege és elragadó dallama miatt azonnal átvette a nép. Túlzás nélkül állíthatom, hogy szerzeményei kiállták az idő próbáját, és legkedveltebb vallásos énekeink közé tartoznak napjainkban is.

Fodor György

(Újraéledés a Szabadság 2004 december 24.-i számából)

Minden okunk megvan rá, hogy feltételezzük: Simon Jukundián örménymagyar volt. Dr. Száva Tibor-Sándor könyvéből tudjuk, hogy a Simonok Szépvízen az örmény családok számát szaporították. Onnan könnyen eljuthattak Csíkszentkirályra is. A Jukundián név, a zenei tehetség, és más tulajdonságai is azt sejtetik velem, hogy helyes a feltételezésem, amit Fodor György piarista szerzetes konfráter is valószínűnek tart, hogy tudniillik legszebb karácsonyi énekeink szerzője örménymagyar. Tivali Nagy Imre - akinek régi csíkiakról szóló könyvéből már más alkalmakkor idéztem -, nagyon szép emléket állít tanítójának, tanárának, földijének falustársának, hiszen ő maga is csíkszentkirályi születésű.

Annakidején fájlalta, hogy rendtársai nem írták meg Simon Jukundián életrajzát, nem méltatták kellőképpen munkásságát. Most, Fodor György emlékező sorait látva bizonyára elégedett lenne.

Hogy jobban megismerjük ezt az érdekes embert, idézek tehát annak a nebulónak a visszaemlékezéseiből, akinek tanítója, tanára volt a „dalköltő”.

„Simon Jukundián szerzetes, később a szerzet provinciálisa a tanító képezde igazgatója, úgy a normában mint a gimnáziumban éneket tanított. Akkora ambícióval és fáradhatatlan lelkesedéssel élt feladatának, hogy azt most is bámulni tudom. A fals hangok rögtönös felfogása iránt olyan érzékeny hallása volt, hogy százunk közül rögtön torkon ragadta annak adóját. Mikor ilyen haragra lobbant, a többszöri ismétlésnél már csak a száját tátogatta mindenki, de hangot adni nem mert. Hiába ütötte a taktust és verte a hangvillát, mert belőlünk hangot kicsalni nem tudott. Nagyheti passió éneklésekor a soló-tenort vagy soló-baritont éneklése közben ragadta torkon s olyant kiáltott egyet neki, hogy az egész ájtatos publikum a kórus felé fordult. A mutációt kezelő preparandistát, ha rossz sípot húzott ki, vagy dugott be orgonálás

közben, úgy hason vágta, hogy nyomban összegözsörödött. Ha misét mondott, az oltárról is felkiáltott az orgonáló preperandistának, hogy nem fis te/...hanem cis!...vagy nem C-dúr te!...hanem A-moll!...Ha a fűvónyomó eltátotta a száját, odakiáltott neki: nyomjad te!...

Amilyen pedáns volt mint zenész, éppen olyan barátságos és előkelően figyelmes a társadalmi életben. Respektált egyházi zeneköltő és Kincseszegi Vidor álnév alatt poéta is volt. Hosszas közéleti működésének elismeréséül a Ferencz József rend lovagkeresztjével tüntettetett ki. Milyen kár, hogy a szerzet, melynek kötelékében hosszú életét hasznosan töltötte, nem gondoskodott arról, hogy életrajzát megírassa. Hadd látná az utókor, hogy hajdan olyan szabású barátok voltak, mint Simon Jukundián.

A politikában kevés szerepet vállalt. De annál jelentősebb tanügyi és társadalmi működése. Koszorúba vágott hófehér haja, előkelő megjelenése és amellet hirtelen indulatos természete három nemzedéken át közismert volt. A zenének minden ágában járatos volt, ami azért kiváló érdeme, mert abban való ismeretét mind privát szorgalommal szerezte.

Mint zeneszerző a *Boldogasszony anyánk* máig is egyik legszebb templomi ének szerzője. Saját szerzeményű műveivel az őt látogató idegen előkelőségeket zongorajátékával készséggel mulattatta. Mint orgonavirtuóz, ő hozta divatba az énekes misében a pap énekének megható és felemelő orgonakiséretét. Évtizedeken át mint a somlyói tanítóképezde igazgatója és zenetanára és gimnáziumi énektanár működött. A fuvolát, hegedűt, zongorát, cimbalmot és más hangszereket naturaliter tanulgató diákokat magához rendelte, iskolákat írt nekik és utasítást adott a hangjegy szerinti tanulásra.

Csak az ő kitartó szorgalmának és hajthatatlan akaraterejének köszönhető a somlyói kántor- és tanítóképző intézet szervezése, hova előbb a kántorokat rendeltette be a hatóságokkal továbbképzés végett s ahol egyelőre ő maga tanított, míg módjába esett a tanítóképzés primitív alapjait megvetni. Éveken át ingyen tanított.

Sok minden anekdota fűződik somlyói életéhez. Róla mondják, hogy a rosszul intonáló papnak lekiáltott az orgonától, viszont ha ő misézett, felkiáltott az orgonához, hogy nem jó te-e-e számár! A nagyheti passió előadására nagy súlyt fektetett, s annak precíz előadását a képezde és gimnázium ifjúságával együtt szokta biztosítani. A karokat négyes hangra énekelte úgy, hogy a passió egy remek zenei előadásnak vált be."

Íme, tehát ilyen szabású barátok is voltak hajdan, és ma is vannak. Elég, ha csak az iskola- és otthont teremtő Berszán Lajos és Bőjte Csaba atyákra gondolunk, de hála Istennek mások is vannak, például a Nagykárolyban dolgozó piarista szerzetes nővérek, és sokan mások. Hajtsunk fejet áldozatos, példamutató munkájuk előtt, és lehetőségeink szerint segítsük azt.

*A válogatást gyűjtötte kiegészítette és közreadja
B. Kovács Júlia Kolozsvárról*

* * *

Kátainé Szilvay Ingrid

Az örmény zene évszázadai

II. rész

Szpendiarov (1871 - 1928) - Komitasz kor- és harcostársa (hasonlatos tevékenységük és barátságuk Bartókéhoz és Kodályéhoz). Ők ketten az örmény zene első klasszikusai. Szpendiarov volt az, aki az örmény népzene az orosz zeneesztétikával ötvözve az örmény szimfonikus muzsika nagy úttörőjévé vált. Az ő általa vágott ösvényen elindulva találkozhatunk Ter-Gerondjan, Barhudarjan és Hacsaturjan nevével.

Az első nemzeti opera - Csuhadzsan „II. Arsak”c. történelmi operája, vele egyidős Kara-Murza befejezetlen „Susan”c. operája, valamint Tigranjan „Anus”c. színpadi drámája. A drámai műfajok megjelenésével párhuzamosan az örmény előadó művészet is intenzív fejlődésnek indul a XX. sz. első felében. Nagy örmény hangszeres előadók és énekesek jelennek meg Oroszország és Európa zenei színpadain: Sahlamjan, Nalbandjan, Sah-Muradjan, Terjan-Koganova, Davtjan.

Armenak Sah-Muradjan (1878 -1939) - az örmény nemzeti dalművészet kiemelkedő alakja, az örmény Caruso, Musban (a mai Törökország) született. Komitaszhoz hasonlóan ő is az ecsmiadzini szeminárium hallgatója lesz (1890), ahol ez idő tájt a híres Kara-Murza zeneszerző a szemináriumi kórus karnagya. A kisfiú különleges hangadottságait felfedezve 1894-ben Tifliszbe küldi Makar Ekmaljanhoz (tudjuk, ő volt Komitasz első mestere), akinek növendéke, majd barátja lesz. 1910-ben diplomázik a párizsi Conservato-

iren, és a Grand Operaban debütál Charles Gounod „Faust”-jában. Ezután Európa, India, Amerika, Kanada lelkes közönsége tapsolhat a nagy művészeknek, aki az örmény dalt elsőként vitte ki a világ komolyzenei színpadaira. 1939-ben halt meg Párizsban. Fültanúk szerint halála előtt a Hajasztán c. dalt énekelte. A „hajasztán” Anyaföldet jelent örményül. A klubesten a hallgatóság ezt a dalt hallhatta archív felvételtől az örmény Caruso, Armenak Sah-Muradjan előadásában.

Az első világháború és az azt követő népiirtás borzalmaiból felocsúdva az örmény zenei élet kiválóságai zenei intézmények, koncertszervező irodák, zenés színházak létrehozásával vannak elfoglalva. 1921-ben alakul a Jereváni Zenei Stúdió, amely 1923-ban Állami Zeneakadémiává bővül. Ez az intézmény látja el a mai napig a hivatásos muzsikusképzés feladatát. Ekkor alakul az (Örmény Filharmóniai Társaság, a Szpendiarov nevét viselő Állami Operaház, a Nemzeti Szimfonikus Zenekar, az Állami Népi Ének- és Tánckar, vonósnégyesek stb. A Komitasz-vonósnégyes 1924-ben szerveződik moszkvai zeneakadémiai hallgatókból. 1932-ben alakul a Zeneszerzők Szövetsége, melynek elnöke évtizedeken át Aram Hacsaturján volt.

A második világháború alatt is születtek remekművek: Hacsaturján II. szimfóniája, Sztepanjan I. szimfóniája, Egiazarjan „Arménia” c. szimfonikus költeménye, Harutjunjan Zongoraversenye és „Hősi balladák”-ja, Tigranjan „David Bek” operája, Egiazarjan „Szevan” c. balettje.

Dolukhanjan feldolgozásában két népdal szólalt meg: az „Örmény lányok” és a „Megszerettem egy rózsát” kezdetű. Az előadó pedig - az összetéveszthetetlen és utánozhatatlan bassz-bariton - Pavel Liszician, aki 1911-ben született Vlagyikavkaz-ban. Fialat korában fizikai munkásként kereste kenyerét. 20 évesen Leningrádba (a mai Szent-Pétervár) utazik, ahol a híres Konzervatórium vokál-tanszakának lesz hallgatója. Végzett muzsikusként a leningrádi opera-társulat tagja lett, párhuzamosan a jereváni opera színpadán is rendszeresen fellép. Nemsokára a moszkvai Bolsoj színpadán találhatjuk, ahol 26 évad leforgása alatt több mint negyven operaszerepben bővölte el csodálatos hangjával a közönséget. Kiváló énekes-színész, aki Európa csaknem összes színpadán, valamint a Carnegie Hall-ban is fellépett, mindenhol népszerűsítve az örmény nemzet gyönyörű dalait.

A mai örmény előadó művészetről szólva a Sarakan régizene-együttes tevékenysége került terítékre. Ez a formáció 1981-ben alakult Grigor Danieljan kezdeményezésével. Repertoárjuk az asug-költészet időszakát öleli fel, de visszamenőleg az V. századig énekelnek sarakanokat, tagokat. Meszrop Mastoc, Komitasz, Szjuneci, Narekaci, Snorhali, Szajat-Nova által írt versek szólalnak meg előadásukban. Az örmény középkori zene szakavatott tolmácsolói világjáró turnéikon.

Örmény folklór-fesztiválra kerül sor évente az ősi Garasi-kolostor romjainál. E fesztivál állandó szereplője az Örmény TV és Rádió Kórusa. Művészeti vezetőjük Edgár Oganeszjan. 1979-ben alakult ez a viszonylag nem nagyszámú énekkar. Mindössze negyven tagot számlál, Harutjun Topikjan karnagy vezetésével, Karine Harutjunjan zongorakísérővel muzsikálnak együtt. Edgár Oganeszjan zeneszerző dolgozza fel számukra az ősi dalokat nagyon szép, hallgatható, ugyanakkor mai hangzásvilággal, ami a kortárs zenében nem túl gyakori, ezért hangsúlyozottan üdvözlendő. Saját fülünkre támaszkodva is meggyőződhetünk erről, amikor felcsendült a „Felhős égből hűvös szellő fújdogál” kezdetű örmény népdal Edgár Oganeszjan feldolgozásában.

Tatul Altunjan népzeneész, oboaművész, karnagy, a Szent-Pétervári Zeneakadémia végzett előadóművésze 1938-ban szervezi meg az azóta is működő Örmény Állami Népi Együttes-t. Népdal-és néptánc-feldolgozásaiban Komitasz, Kara-Murza és Melikjan utóda. Ez az együttes kiterjedt koncertezést folytat, a világ csaknem összes táját bejárták, több nemzetközi versenyről díjazottként térve vissza. Műsoruk korszakokat ölel fel: Choszroviduht - ez a VIII. sz.-ban élt arisztokrata nő, aki mélyértelmű, érzelmesen kifejező dalok szerzője -, Szajat-Nova (1712-1795), az utolérhetetlen humanista lírikus, aki perzsa, grúz, szeri és örmény nyelven egyaránt korszakalkotót hozott létre, és kora királyi udvarainak körülrajongott művésze volt (Paradzsanov „Asug-Kerib” c. filmalkotása róla és koráról szól), Dzsivani (1846-1909) - a nemzeti felszabadítás szellemi úttörője, Seram (1857-1938) - a lírai miniatűrök mai napig népszerű mestere, Avaszi (1896-1978) - az ősi guszán-asug hagyomány méltó folytatója mind-mind szerepel az együttes programjában. Egy csodálatosan kecses női táncdalt, majd egy Szajat-Nova vers-feldolgozást hallgattunk meg előadásukban.

A 2003-as évet a UNESCO Hacsaturjan-évvé nyilvánította a zeneszerző születésének 100. évfordulója alkalmából. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a XX. sz. egyik legnépszerűbb, legtöbbet játszott zeneszerzője. Ha azt mondjuk: „Kardtánc”, mindannyiunk fülében felcsendül ez a szilaj, szenvedélyes, pergő ritmúsú muzsika.

Aram Hacsaturjan későn kezdte el zenei tanulmányait: 19 évesen. Családjában több művész is található: Levon - énekes, Szuren - rendező. Ő maga is színész szeretett volna lenni, és a színpadhoz való vonzódása sok színpadi műhöz írt zenében teljesült ki. Gondoljunk itt a „Gajane” c. balettre, melynek része az imént említett „Kardtánc”, a „Spartacus” c. balettre, Lermontov „Álarcosbál” c. drámájához írt zenére. Több mint 200 zenemű különböző műfajokban - szimfonikus, kamarazene, dalok, hegedűverseny és még sorolhatnánk... Rendkívül termékeny, invenciózus komponista, aki nem félt „elavult” lenni, amikor csodálatos melódiáit papírra vetette, nem félt újító lenni, amikor a XX. sz. zene eszközeihez nyúlt (a XX. sz. lelkének nevezte a dallamot - amit sok mai zeneszerző „elfelejt”), nem félt igazán nemzeti zenét írni, gyökereiből táplálkozva. Ő tudta, hogy csak az válhat az egyetemes kultúra részévé, ami nagyon és kifejezően egyedi. Az örmény zenéből világszerte ismert és kedvelt muzsikát ő népszerűsített. Még egy hatalmas plusz árad a zenéjéből - és ez - a pozitív életérzés, ami nem fél egyértelműen napsugaras lenni, minden drámaisága ellenére. Pedig Hacsaturjan egy sokat szenvedett nép gyermeke.

Egy áttételesen személyes élményemet osztottam meg ekkor a klub közönségével, amikor elmeséltem egy megtörtént esetet. Tanárom, a Litván Nemzeti Zeneakadémia orgonaművész-tanára, Leopoldas Digrys mesélte egyszer egy zongoraórán nekem, hogy a moszkvai Zeneakadémia hallgatójaként komponálni kezdett. Összeszedve bátorságát, egyik zsenijét megmutatta Hacsaturjannak. A mester figyelmesen áttanulmányozta a partitúrát, majd a következő kérdést intézte jövődöbeli tanáromhoz: „Fiatalembere, ön milyen nemzetiségű? Ó, szóval litván? Hol a litván szellem az ön zenéjében?” A fiatal komponistát útjára terelte ily módon a Mester...

Hacsaturjan „Álarcosbál”-jából a híres keringő hangzott el ezután. Majd Fogolyán Kristóf barátunk adott elő fuvolán egy saját improvizációt, melynek segítségével elmerültünk egy sajátosan meditatív hangulatban. Fölcsupdva az elrévülésből, a tisztelt hallgatóság a jól ismert „Zádig, zádig” kezdetű dalt szeretettel hallani előadásomban, ezzel is jelezve, hogy klubunk saját bejáratú slágergyanús szerzeményt mondhat magáénak immár. Bartók Béla „Hat Román tánc”-ából felhangzott zongorán a negyedik, ami egy erdélyi örmény húsvéti dal feldolgozása, majd elénekelttem az eredetit is zongorakíséret nélkül.

Nagyon vázlatos betekintést nyújthatott csak ez a másfél órás előadás az örmény zene évszázadaiba, mégis úgy érzem, mindnyájan gazdagabbak lettünk néhány gyönyörű élménnyel. Ezúton szeretném megköszönni dr. Issekutz Saroltának, hogy a hanganyagot rendelkezésemre bocsátotta, valamint Szilvay Kristófnak a hangtechnika szakszerű kezelését az előadás alatt.

* * *

Köszönetnyilvánítás

Hálás köszönetet mondunk *Dobribán Péter* közösségi tagunknak 19 ezer Ft adományáért, amelyből 10 ezer Ft-ot a Budapesti Örmény Katolikus Templomunk javára, 5 ezer Ft-ot a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Templom javára, míg 4 ezer Ft-ot az EÖGYKE javára, a füzetek havi lapunk támogatására adományozott. A céladományokat eljuttatjuk a címzetteknek. (EÖGYKE)

* * *

Fővárosi Örmény Klub február 17.

Dr. Forgács Barnabás Charles Aznavour c. kétrészes, képes, zenés videó összeállításának megtekintésére ismét zsúfolásig megtelt a Magyarok Háza Bartók terme. Nemcsak az idősebb korosztály volt kíváncsi a sanzon ma is élő „öregjére” (idén májusban lesz 81 éves), hanem a fiatalok is. Kitűnő előadást hallhattunk magyarörmény képviselőnkől, amelyből sugárzott a rajongás Aznavour iránt. Hatalmas munkával és nagy leleménnyel, ügyes megoldásokkal dolgozta fel a család életét, képileg és zeneileg egyaránt, beágyazva az örmény népiértés elhallgatott tragédiájába s így a közelgő 90. évforduló táján - egy család során keresztül - még drámaiban érzékeltette a XX. század eleji örmény holokauszt igaz történetét.

A klubot ez alkalommal a XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezte. Köszönjük az előadónak az élményt, a rendezőnek a lehetőséget, hogy mindannyiunk büszkeségéről, Charles Aznavourról, életéről mindezt megtudhattuk és élvezhettük kitűnő sanzonjait.

Charles Aznavour

Az elmúlt évben ünnepelhettük Charles Aznavour 80. születésnapját. Ő a hatvanas-hetvenes évek nagy francia szonon nemzedékének talán utolsó képviselője - élő legenda. Örmény származású és ezt mindenkor büszkén vallotta.

Családjának története a 20. század elején visszatükrözi az örmények hányatott, sokszor tragikus sorsát. Az Aznavourian család Oroszországban élt, Charles nagyapja a cár tifliszi nyaralójának főszakácsa volt. Édesanyja Törökországban született, módos, kereskedő családban, az események azonban véget vetettek békés, polgári életüknek - egész családja az 1915-ös örmény genocídium áldozata lett. A szomorú tömeggyilkosságra 60 évvel később Aznavour megható dala emlékeztet: 'Ils sont tombés' - Elestek ők...

A szülők Konstantinápolyban házasodtak össze, a kiújuló örmény-üldözések elől azonban menekülniük kellett. Párizsban, a Quartier Latin-ben telepedtek le, vendéglőt nyitottak, mely igen népszerű volt az oroszországi menekültek körében, és itt kiélhették művészi hajlamaikat is (Charles édesapjának gyönyörű bariton hangja volt). Nagyvonalúan hiteleztek a vendégeknek, és ez csődbe juttatta a vendéglőt.

A két gyermek, Aida és Charles kezdettől fogva művészi pályára készült. Charles mintaképe a kor nagy színész-énekes egyénisége, - Maurice Chevalier volt.

Pályája kezdetén Edith Piaf, a szonon koronázatlan királynője támogatta - ennek gyönyörű emléke a 'Plus bleu' című 1993-as virtuális duett. 1957-ben a párizsi Olympia színpadán 'Sur ma vie' (Életemről) című dalával indult igazi karrierje. 650 saját dal, 70 filmszerep, 100 millió eladott lemez - ezek a számok önmagukban is sokat mondanak a művész sikeres pályájáról. Dalai szövegének túlnyomó részét saját maga írja, a hatvanas évek közepétől pedig nagyszerű segítőtársra talál Georges Garvarentz - örmény származású zeneszerző - személyében.

Ellátogat Szovjet-Örményországba is, ahol nagy szeretettel fogadják, és ahol még találkozhat a nagymamával. A 'La mamma' című dal állít ennek emléket. 'Les enfants' - a gyermekek. Aznavour háromszor nősült, 5 gyermeke született. Harmadik házassága igazi boldog családi életet biztosított számára.

A nyolcvanas évek végén figyelme az anyaföld felé fordult. Az örmény-azeri viszály és az 1988-as örményországi földrengés áldozatai segítségre szorulnak. Aznavour alapítványt hoz létre, mely jelentős támogatást jelent a károsultak számára. Az UNESCO kinevezi örményországi 'nagykövetének'. 'Pour toi Arménie' (Érted, Örményország), ez a dal - melyet 78 francia énekes kórusa ad elő - felkelti a reményt, bátorítja a sok megpróbáltatáson átesett fiatal Örmény Köztársaságot. És az örmények hálásak, Aznavour látogatásai ünnepnek számítanak. Gümri városában szobrot állítanak a művésznek...

Aznavour ma sem pihen. Nincs olyan hét, hogy fel ne tűnne valamelyik francia TV-csatornán. Még 2004-ben is filmszerepet vállal (Goriot apó). 80. születésnapja előtt viaszfigurája bekerül a Grévin múzeumba - Franciaország nagyjai közé. Chirac elnök a Becsületrend tagjává avatja, Kocsarjan elnök pedig a legnagyobb örmény állami kitüntetést nyújtja át a művésznek.

Egy izgága riporter megkérdezte: „Monsieur Aznavour, Ön franciának, vagy örménynek érzi magát?” A válasz: „**En 100%-ban franciának, 100%-ban örménynek és 100%-ban művésznek érzem magam**”.

* * *

Boloz Antoniewicz János

Az örmények - Galícia

2. rész

Már Jagiello Ulászló alatt saját városrészt kaptak az örmények Lembergben közel a belvároshoz. Innen indultak ki jól szervezett és erősen fölfegyverkezett karavánjaik a Keletre a vitéz és okos karaván-basa vezetése alatt, a kinek sok e veszélylyel járó föladat rendes foglalkozása volt. Ide tértek vissza azokkal a csillogó-villogó, tarkabarka drágaságokkal dúsan megrakodva, a melyeket Keleten összevásároltak, itt terítették ki árus boltjaikban az azúr-kék bársonyt, a zöld damasztot, a karmazsin-piros aranyrojtú „tabin”-t, a szép mintázatú selyem mukadim-öveket, török sálokat és csamleteket, szattján-bőröket és mohairszöveteket, - mindezt azon üdén és a keleti festő- és szagosítószerek édes illatától elárasztva. Nem csoda, ha egy-egy ily örmény karaván haza érkezése a lembergi előkelő hölgyvilágra nézve nevezetes esemény volt, a takarékos polgárságot ellenben tönkretétellel fenyegette. Egyebek közt ez is lehetett egyik oka annak az ellenséges indulatnak, melylyel a lengyel polgárság már régóta viseltetett irántuk. Mert az örmé-

nyek mindenkor jó viszonyban igyekeztek lenni a királyal és a kormánynyal, s tudták a módját, hogy hogyan tegyenek szert mindenféle haszonhajtó kiváltságra, sőt akárhányszor kieszközölték, hogy a leMBERGI városi hatósággal való pörös ügyeikben az ő javukra történt a döntés. 1505-ben meg már épenséggel teljes vámmentességet szereztek maguknak nem csupán a keleti, hanem a litván, porosz és sziléziai árúkra nézve is. Ezentúl az örmény boltokban Kelet kincsein kívül a porosz borostyánt, magyar kaszák és kések mellett a velencei ötvösség remekeit is ott lehetett találni. Ilyenformán valósággal nélkülözhetetlen részévé lettek a társadalmi szervezetnek, a miben nagy segítségükre volt ügyes és meggyerő föllépésükön kívül, hogy sok nyelvet beszéltek, s így tolmács, ügynök, alkusz és közvetítő szerepekre kiválóan alkalmasok voltak. 1538-tól kezdve csakugyan bérbe is vették Lemberg városától a hivatalos tolmács jövedelmét, a mely hivatalt igen jól jövedelmező általános közvetítőirodává bővítettek ki az összes külföldi kereskedők és érdekeltek számára. Az sem volt ritkaság, hogy művelt osztálybeli örmények kísérték el a királyi követeket keleti útjaikra, sőt olykor helyettesítették is őket. Az előkelő társadalmi állás és szembezőkő vagyoni gyarapodás, melyre a XVI. században szert tettek, többször arra indította a leMBERGI polgárságot, hogy kiváltságaik korlátozását sürgesse, kérelmezze. A beviteli kereskedelem kizárólagosságának ideiglenes eltiltását ugyan Zsigmond Ágost király 1563-ban megint visszavonta, 1577-ben azonban boltjaik számát 22 gazdagabbra és 19 szegényebbre, házaikét pedig, melyek közül egynek sem volt szabad a Ring-téren állania, 1600-ban egy másik rendelet 79-re korlátozta. Serföző jogot nem kaptak, csak két-két varga, szabó és szücs, meg csak egy festő lehetett az „örmény nemzet”-ből az illető czéhek tagja.

A következő évtizedekben két följegyzésre méltó eseménye van a leMBERGI örmények történetének, melyek tetemesen enyhítették a „natio armenorum” és a „keresztények” közötti ellentéteket. Ezek elseje a gregoriánus hitvallásról a római katolikus hitre térésük, melyet az 1627-ben Lembergben püspökké, 1635-ben pedig Rómában érsekké szentelt Torosowicz Miklós hajtott végre 1667-ben, bátran szembe szállva az eretnekek legtüzesebb ellenállásával és a patriarchának őt sújtó egyházi átkával. A második e két nevezetes fordulat közül az örmények hazafias magatartása Lembergnek 1648-ban Chmielnicki Bohdan csapatai által való ostromlása alatt. 1653-ban tíz további házra nyertek engedélyt, még pedig a Ring-téren, továbbá három új boltra és a rövidárúknak kicsinyben való eladására, a mit régebben csak háborús időkben és esetről-esetre engedtek meg nekik. Kérdés azonban: vajon ez újabb szabadalmakat teljes mértékben fölhasználták-e?

1650 körül ugyanis a lengyelországi örmények már meghaladták volt hatalmuk és tekintélyük tetőpontját. Hanyatlásuk sokkal hirtelenebb, mint a lengyel városi életé és a keresztény polgári elemé általában. A kozák háborúk, a borzasztó török ostromok mély sebeket ejtettek az egész lengyel és rutén népességen, a majdnem kizárólag kereskedelemről élő örménységre pedig valósággal halálos csapást mértek. A Kelettel való kereskedelmi összeköttetésük megszakítása életerejüket metszette ketté.

Az 1731-ben elrendelt új házadó összeírása alkalmával már a 89 engedélyes helyett csak 71 örmény háztulajdonost találunk. Ha tehát már az ingatlan vagyonuk által lekötötték száma is az egésznek egy negyedével csökkent, mennyivel nagyobb lehetett az apadás a kiskereskedők, szatócsok, iparosok, ügynökök és csiszárok napi kereset után látó népségében. A jaroslai, brodyi, zloczówi és jaslowieci örmény gyarmatok a XVIII. században lassanként kipusztulnak, vagy a lengyel lakosságba olvadnak, minthogy az örmény nemzeti nyelv mellett mindinkább lábra kap a lengyel, törvénykezési irataikat már a XVII. században nagyobbrészt lengyelül írják, a legrégebb lengyel szövegű örmény síremlék pedig, a melyről e cikk szerzője tud, 1600-ból való, a legkésőbbi örmény fölirat Lembergben talán az 1686-ban elhalt asdabadi származású, tehát nem itteni illetőségű Owanésnak (János) a Dolwatawor (gazdag) Chotscha Nawasartin fiának sírján olvasható. A vidéken a kispolgárság körében az örmény nyelv a lengyel mellett egészen a jelen század első évtizedéig fönnmaradt, legkésőbbi emléke alighanem a nem rég Jazlowiecben kiásott 1807(!) évi sírkő.

Kétségtelen, hogy sok eretnek család, vallási okokból és a fölöttebb ravasz Torosowicz érsekkel való hosszas küzdelembe belefáradva, kelet felé Bukovinába és Oláhországba húzódott. Ilyen módon mind több-több bolt záródott be mindenkorra és az élelmes kereskedők bizonyára nagyon kedvük ellenére mondtak búcsút a hajdan fajuk iránt oly vendégszerető lengyel földnek, sok jómódú, tekintélyes örmény-katolikus család azonban, kivált a nemesi rangra emelkedettek és háztulajdonosok közül, megmaradt az országban. Ezek már teljesen bele élték magukat a lengyel állapotokba, sőt egyes esetekben már rokoni kötelékbe is léptek a lengyel családokkal. Minthogy pedig kereskedésből többé nem élhettek, birtokot cseréltek, s a magas örmény süveg helyett a földműves széles karimájú szalmakalapját tették fejükre. Örményország arany gyümölcszei helyett Podolia piros búzája lett a jövedelemforrásuk, így történt, hogy

Pysyschkiánz atya 1820-ban a száz családot tevő örmények nagyobb részét már a vidéken lakónak mondhatta.

Folytatjuk

(Megjelent: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. Galícia. Budapest 1898.*)

/Szerk. megjegyzés: eredeti írásmóddal/

* * *

Köllő Katalin - Kolozsvár

A gyümölcsstermesztés szerelmese

II. rész

*A 2004. decemberi és februári füzetekben megjelent köszöntő és riport folytatása
a 95 éves Veress Istvánnal*

- Van két lánya Pista bácsinak, ők folytatták a szakmát?

- Judit lányom angol-román szakot végzett a Babes-Bolyai Tudomány egyetemen, majd egy éven át tanított angol nyelvet a Bethlen Gábor Kollégiumban, Nagyenyeden. Egyébként a Bethlen-kollégiumban a nagybátyámtól kezdve, Veress Gábortól édesapámon át, a sógoromig, Vita Zsigmondig, majd a leányom, mind tanítottak ott. Mondhatnám, össze voltunk növe a kollégiummal, és az erdejével, írtam is egy cikket, *A Bethlen-kollégium erdeje* címmel, a Természet világa című folyóiratban. De megjelent a kollégium évkönyvében is. A Természet világában több írásom jelent meg, no meg vadászcikkeim szintén. A másik lányom, Éva, biológus, ő is írogat, főleg zöldségstermesztésű cikkeket.

- Amint látom, ezek a vadászcikkek nem is olyan régen születtek, még mindig tetszik írni?

- Igen. Mai napig is írok, ha többet nem, de legalább egy oldalt naponta. Én soha nem untam magam egyébként. A feleségem tavaly bekövetkezett halála után írtam egy körülbelül húsz oldalas anyagot, szerettem volna, ha megjelenik valahol kötetben, de végül az Erdélyi Gazda hozta le, két részben, *Természetjáró élményeim, feleségem emlékére* címmel. De sajnálom, hogy nagy része kimaradt. A feleségem nagyon szeretett kirándulni. Még a vadászatokra is elkísért. Soha nem volt vadászatellenes. Mindig áthidalta valahogy. Amúgy a nők mindig vadászatellenesek.

- Mit gondol, miért? Sajnálják az állatot?

- Van, aki sajnálja, de van, aki, azt szeretné, hogy a férje mindig ott üljön a szoknyája mellett.

- Itt a szobában rengeteg trófea van, ezek mind sajátjai?

- Hát hogye! Az ember csak a saját trófeáját teszi a falra. A legértékesebb trófeám egyébként az egyik farkas koponya, aranyérmes.

- Azt hol lőtte Pista bácsi?

- Szamosfalván. Még volt egy aranyérmes trófeám. 1935-ben lőttem egy őzbakot, amelyet elküldtem a berlini kiállításra, és megnyertem. De sajnos Csombordon a háború alatt mind elvesztek az addig meglévő trófeáim.

- Az ágy melletti polcon látható két gyönyörű tők. Innen származnak a kertből?

- Igen. Laskatők.

- Még mindig tetszik foglalatzkodni a kertben?

- Ebben az évben nagyon keveset. Már rosszul járok, úgyhogy most Éva lányom a kertész. Amúgy az utóbbi időben nemigen írtam zöldségstermesztési cikket, maradtam a gyümölcsstermesztésnél meg a vadászatnál. A vadászcikkeim közül Magyarországon is jelentek meg.

- Pista bácsinak mi a véleménye azokról az új amerikai fajtákról, amelyek most már felénk is kezdenek elterjedni, gyönyörű, tökéletes formájuk van, nagyok és kíváncsok, de valahogy nem hiszi el az ember, hogy természetes módon lettek ilyené?

- Írtam egy cikket az Erdélyi Gazdának, amelynek a címe: *A legjobb gyümölcs az alma*. Azzal kezdtem, hogy ebben a cikkben nem arról fogok beszélni, hogyan ültetik, metszik, hogyan ápolják az almafát, hanem általános dolgokról. Arról, hogy milyen változások történtek az utóbbi fél évszázadban az almatermesztés terén. Megírtam, hogy számos új fajta jelent meg, vannak, amelyek ellenállnak a különböző betegségeknek, de vannak olyanok is, amelyek nagyon érzékenyek. Éppen ezért a régi fajtákat is ajánlom a kiskertekbe, például Kós Károlynak a Batul almáját. A Fehér megyei felvinci faiskolában árulnak régi faj-

tákat is, mégpedig nem az úgynevezett törpe alanyon, hanem vad alanyon. Éppen azért, hogy legyen mit ültessenek a kiskertbe a gazdák. Most gyűjtök az új fajtákból néhány darabot, mert minden évben november végén, december elején szűk körben tartunk egy kis összejövetelt a gyümölcsstermesztő barátaimmal. Már készülünk rá, gyűjtöm az anyagot. Ilyenkor be szoktam mutatni az új fajtákat, de a régi, elfelejtett fajtákat is előszedem. Most például a Zsíros alma nevezetűt, így hívják Györgyfalván. Az egyik barátom hozott nekem ilyen almát, persze rögtön rájöttem, hogy ez az úgynevezett zsíros alma, ez egy régi német fajta, Lángoló Cardinal a neve. Nos, ezt is bemutatom nekik, mert ez is olyan fajta, sajnos, amely előbb-utóbb el fog tűnni. Folyton hangsúlyozom, hogy próbáljuk megmenteni ezeket a régi fajtákat, lehetőleg azok, akiknek van kiskertjük. Ahogyan tette azt Bereczky Máté például, aki egyike a legnagyobb magyar pomológusoknak. Egy fára több almafajtát oltott, így nem kellett annyi terület hozzá. Be kellene vezetni ezt a módszert a kiskertekbe. Nekem is voltak ilyen fáim, Bereczky szerint fajtafa, vagy a mostani divat szerint gyűjteményesfa, de rendre elpusztultak, sajnos.

- *Ezt hogy tetszik érteni, hogy egy fára többfajtát oltani?*

- Volt például egy almafám, azon tizenkétféle nyári alma termett.

- *Egy fán?*

- Igen. Volt egy másik, amelynek a sugarára oltottam 10-15 cm-re összesen 43 fajtát.

- *Szinte hihetetlen számomra, de bizonyára a szakértőknek nem jelent újdonságot. Látom, itt a szoba tele van mindenféle folyóirattal, szakkönyvekkel, újságokkal. Ezek szerint elég sokat tetszik olvasni, nem?*

- Igen. Szeretnék lépést tartani a változásokkal, mindig is igényes voltam ezen a téren. Mindig ellenőrzöm a latin elnevezéseket is. Vannak új botanika könyveim, de megvannak a régiak is. Megvan a Jávorka Sándor-féle *Magyar flóra*, ez a határozó, valamint a képes határozó is, *A magyar flóra képekben*. Ezek régiak, de nagyon jók. Aztán van a *Kertészeti lexikon*. De van egy könyvem, amellyel nagyszerűen tudok dolgozni, ellenőrizni lehet vele mindent: *Európa fái és bokrai*. Ez nemrég jelent meg, idáig minden botanikai problémára választ kaptam a segítségével. Szerzője orosz, Oleg Poluninnak hívják. Ezt a könyvet Juci lányomtól kaptam. Egyébként ő is nagy kiránduló, ért a botanikához is. Az unokám pedig, Janó, azért lett erdész, majd botanikus, mert két és fél éves kora óta vittem magammal az erdőbe. Janó húga, Eszter amikor elvégezte a közgazdasági egyetemet, hatszáz végzős közül egyedül ő kapott aranydiplomát, mert végig színjeles volt.

- *Pista bácsi mit szeret a legjobban olvasni?*

- Amikor pihenni szeretnék, akkor vadászatról. Most is egy vadászkönyvet olvasok, mert szükségem van arra, hogy valamivel kiszellőztessem a koponyámat.

- *Az almákról beszélgetve, tetszett említeni a Kós Károly nevét. Pista bácsi személyesen ismerte Kós Károlyt ugye? Hogyan ismerkedtek meg?*

- 1931 október első napjaiban fel voltam készülve, hogy visszamegyek Budapestre, tovább tanulni, ugyanis egy évig meg kellett szakítanom a tanulmányaimat, mert behívtak katonának. Édesapám, aki a Bethlen-kollégium tanítóképzőjében az úgynevezett gyakorló iskolának volt az igazgatója, bent volt a tanári szobában, ott tárgyalt Kós Károllyal, hogy milyen legyen az új iskolának az épülete. Az én vonatom körülbelül este 11 óra felé indult csak, előtte azonban szerettem volna még beszélni édesapámmal, így odamentem az irodához. Ahogy kinyitottam az ajtót, megláttam Kós Károly alakját, felismertem, hiszen láttam a fényképét a folyóiratokban. Emlékszem, ahogy ott állt és rásütött a nap, rézszerű arca volt, mély barázdákkal, a jellegzetes nagy bajuszával. Valamin vitatkoztak, Kós Károly fennhangon ismételte: ezért harcolni kell. Amikor benyitottam, édesapám hozzám fordult, és bemutatott, én valami olyasmit motyogtam, hogy: mérnök úr! Mi az, hogy mérnök úr!? Az én barátomnak a fia mondja nekem, hogy Károly bácsi, nem mérnök úr! Aztán kivallatott, hogy hol és mit tanulok, és nagyon helyeselte. Visszamentem Pestre, de közben elég sokat gondoltam Károly bácsira. Igyekeztem megkeresni azokat az épületeket, amelyeket ő tervezett Budapesten és környékén. Aztán telt az idő, én hazajöttem, dolgozni kezdtem az Ambrozi-Fischer telepen, majd elkerültem Csombordra. Egyszer 1938 augusztus elején mondja az igazgatóm, dr. Nagy Endre, hogy ekkor és ekkor jön Kós Károly, Elekes Viktor rektorprofesszor, Szász Pál, a kollégium főgondnoka, és még egy páran. Meg is érkeztek, és csodák csodája, Károly bácsi megismert. Na, hogy vagy, megnősültél, kérdezte? Mondom, nem, de el akarom venni a református lelkész leányát. Azt mondja, az én feleségem is pappleány, a türei lelkész lánya, és nem bántam meg. Azt kívánom, te se bánjad meg a választást. Később megismerte aztán a feleségemet is.

- *Miért ment Kós Károly Csombordra?*

- Az iskola épülete 1938-ban már nem volt megfelelő, sem az istálló, sem a magtár. Őt azért hívták oda, hogy tekintse meg az épületegyüttest, majd készítsen egy tervet, hogyan lehet minél gyorsabban és olcsóbban kijavítani a hibákat. Végig is nézte, kezdve a főépülettel, majd elmagyarázta, hogyan képzeli a javításokat. A régi, uradalmi istállóval egyáltalán nem volt elégedett, azt mondta, ide kisgazda istállót kell építeni, ahol minden van, takarmány-előkészítő rész, tejhűtő és tároló, külön hely a beteg állatoknak. A magtárat is kifogásolta, nagyon kicsi volt. Csak a pincével volt megelégedve, ott lehetett terjeszkedni, jó húsz méternyire. Aztán lejött a kertbe, megnézte a faiskolát. Épp ott tartózkodtak a diákok gyakorlaton. Nagyon tetszett Károly bácsinak a kert. Első kérdése így hangzott: Batul és Ponyik alma van? Mondtam, van. Mennyi? Hát, mondom, egy-egy sor. Igen, és Jonathan miért van tíz sor?, kifogásolta. De, mondom, tetszett neki a jeltáblázás, a törzskönyvezés, meg is dicsérte. De nemcsak gyümölcsfa volt ott és szőlőoltvány, hanem ezer rózsabokor is, pont akkor virágoztak másodszor.

(Folytatjuk)

* * *

100 éve született

báró Lukács Miklós

1905. február 4-én született Gyulán, 1986. november 1. napján Budapesten hunyt el.

Édesapja *erzsébetvárosi* Lukács György (Nagyvárad 1865. szept. 10. - Budapest 1950. szept. 28.) Dr. jur., cs. és kir. kamarás, v.b.t.t., m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke, a Magyar Revíziós Liga ügyvezető elnöke, a TBC elleni küzdelem jeles képviselője, Békés vm. és Hódmezővásárhely szab. kir. város főispánja, országgyűlési képviselő. Édesanyja *perényi báró* Perényi Marjorie Csillagkeresztes hölgy.

Tanulmányait 1926-1928-ig a lipcei konzervatóriumban, 1928-1930-ig a berlini Zeneművészeti Főiskolán végezte Julius Prüwer, Artur Schnabel és Paul Hindemith vezetésével. 1930-1943 karmester különböző német színházaknál (Hamburg, Osnabrück, Münster i W, Greifswald), 1943-1978 (nyugalomba vonulásáig) a Magyar Állami Operaház karmestere, 1946-1950-ig főtítkára, 1944-ben és 1966-1978-ig igazgatója. Operaelőadásokat és hangversenyeket vezényel idehaza és (1930-1943 és 1958 után) külföldön. Munkásságának súlypontja: Brahms, Bartók, Kodály művei, Wagner zenedrámái, Verdi operái.

(Forrás: Brockhaus és Riemann: Zenei Lexikon II. kötet; Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája (Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Budapest 2000.)

* * *

Emlékezés régi csíkiakról, és másokról

1. rész

A Füzetek 2004 július-augusztusi számában már olvashattunk *Tivai Nagy Imre* visszaemlékezéseiből, az örménymagyar Fejékekről szólókat.

Ezúttal más csíki örménymagyarokról rajzolt „arcképeit” közöljük, illetve könyvéből azokat a részeket, ahol nagy valószínűséggel „atyánkfiairól” esik szó.

„A nyomda-szükség kérdése Csíkszeredában akkor vált aktuálissá, mikor 1881 évi karácsonykor Székelyföld címen szétküldöttük az első csíki újság mutatószámait (..). A lap érdekeltségét a második évben már Udvarhely megyére is kiterjesztettük, hol **Dr. Kabdebó Ferencz** volt a társszerkesztő.”

Itt mondom el, hogy a nevezett társszerkesztő korábban is foglalkozott írással, 1879-ben kötete is jelent meg Nagyszebenben, *Költemények* címen.

Ebből idézek egy verset:

1878. Martius 15-én

*Szabadságunk emléknepje
Fényes, szép ünnepe van ma;
Örüljön hát ifja, véne
E dicső nap emlékére,*

*Hisz e napon hangzott el, az:
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Harmincz éven, mit fogadtunk
Azt az esküt megtartottuk.
Szolgaság nincs e hazában,
Foly egyenlő szabadságban
Életünk,
A nagy Isten őrző gondja
Van velünk.*

*Hajónkat sok vihar hányta
A baj, s vészek zátonyára...
Testvérileg tartánk össze,
S lám a hajó nem tört össze!
Tartsunk egybe ezután is
Igazán,
Így majd áldás, s béke lebeg
E hazán.*

*Azokra miért hallgatnánk,
Kik pusztulást jósolnak ránk?
Erős vagyunk a jelenben,
S a jövőt bevárjuk szemben!
És ha onnan baj szállana
Fejünkre...
Hadd jöjjön!
Mi meg nem futunk
Előle!*

*S ha bár egy félvilág törne
Ellenségül e szent földre:
Mi akkor is egymagunkra
Kiállunk a csatasíkra,
S inkább a legvégsőig elveszünk,
De mi rabok, szolgák soha,
Soha többé
Nem leszünk!!*

*folytatjuk
Bálintné Kovács Júlia - Kolozsvár*

* * *

Budai Merza Pál - Brassó

Az aranyvonat árnyékában

Több mint fél évszázados hallgatás és mellőzés után örvendetes dolog, hogy feltárnak dokumentum értékű olyan világháborús eseményeket, amely idáig tabutéma volt.

A Duna TV 2005 január 23-i késő éjjeli, vasárnapi adásában tűzte műsorra az Aranyvonat című dokumentumfilmet. Sikerült végignézni és rájönni arra a több évtizedes sejtésre, hogy a világháború vihara egy alpesi osztrák faluba sodort minket, melynek a neve **Spital am Pyhrn**. Sok gyergyói menekült család végig együtt maradtunk a tartalékos százados úr, *Jakabffy Béla* vezetésével. Mi gyerekek egyszerűen Nagytatinak tituláltuk, de tulajdonképpen az is volt a gyerektársaságban *Ferenczy István, Csongor, Pin-*

tyő és Császár Lacika számára. Első világháborús tapasztalata, a természeti erőforrások kihasználása többször végpusztulástól mentett meg minket. Katonaemberként tudta, mikor és hogyan kell a bekerített frontszakaszból kimenekülni, szállást keresni, sátrat verni, élelmet szerezni. Budapest állandó szőnyegbombázásából kijutva, Balatonfüreden még iskolába is jártunk, ősszel szüreteltünk, télen fakutyáztunk, kirándultunk Tihanyba. A légiriadók alkalmával láthattuk a légi csatákat a Balaton felett és a lezuhant repülő pilótáinak a kimentését motorcsónakokkal. Mikor az ágyútűz a Balaton északi partját is elérte, tovább sodort a menekülthullám a Dunántúlon, ki az országból. Paradox módon a propaganda még a végső győzelmet hangoztatta. Állandó ostromgyűrűben, Bécsben sem volt maradásunk. Legutolsó stáció 1945 áprilisában a hegyi üdülőfalunak emlegetett Spital am Pyhrn volt. Érkezésünkkor már túlsúfolt a térség menekültekkel. Szállást egy panzióban, majd egy osztrák művésznő villájának padlásán kaptunk. A szobák elfoglalva az előzőleg idemenekített Magyar Nemzeti Bank aranyvonatának több száz fős kísérő személyzetével.

Vasárnapi misére bejártunk a kolostoregyüttes kéttornyú hatalmas templomába. A háborús rémület és nélkülözések közepette mi gyerekek nem tudhattuk, hogy alattunk a pincében Magyarország aranykincsét rejtegetik. Csak az égetett százpengős boglyák közelébe engedtek, mert akkor a pénznek értéke már nem volt. A táborig iskolában Nagytati által a hegyi patakából bravúrosan kirántott pisztrángokkal fizettünk. Egyedüli éték a zabpehely, reggel, délben, esete. Mennyei mannának számított a kolostor kertjében a fagyos fákon még megmaradt alma, körte. Tucatnyi éhes száj várta a tavaszi vetés után a földből kilopott krumpli kiosztását.

Ilyen kiéhezett menekülttábor érte meg a háború végét. Egy ideig ezt a területet katonaság nem foglalta el. A megszálló szovjetek, angolok, franciák a közelben voltak. Végül - nagy megkönnyebbülésre - az amerikaiak jöttek erre a vidékre. Elláttak szükséges élelemmel, konzervekkel és emberségesen bántak velünk. A megmentett aranytartalékot és egyéb kincseket őrizetbe vették. A közeli Mattsee mocsara rejtette a Szent Koronát, amelynek története régóta közismert.

Mindenki már hazavágyott. Ez derült ki *Ladányi Frigyes* akkori bankigazgató naplójából is. A dokumentumfilmben több túlélő nyilatkozott: *Dr. Kümende István* a kötelesség teljesítéséről beszélt. *Zalán Barnabás* ott született Spital am Phyrnben. Említették *Móricékat*, a *Dégfi*, *Váltós*, *Sanyó*, *Kégl András* családját, *Somogyvári Lászlóné* pénztárost és *Szilágyi* sofőrt. Sokan részt vettek később a helység emlétszéne 900 éves ünnepségein. Sajnos több mint ötven évig félremagyarázták az aranyvonat legendáját. Mi erdélyiek hazakerültünk már 1945 őszén. A háborús pusztítás után szétszóródva küszködtünk a megmaradásért. Néha összegyűltünk gyerekek és felnőttek, és Béla bácsi, a sokat megélt Nagytati mesélt, hogyan is tudtuk túlélni ezeket a nem mindennapi eseményeket.

Aranyvonat

magyar dokumentumfilm (2004)

A II. világháború végén a Magyar Nemzeti Bank vagyonát, mely akkor 30 tonna aranykészletből, nagy összegű devizatartalékból és egyéb értékekből állt, egy ausztriai falu templomának kriptájába rejtették. Az akkori MNB vezetősége és több száz tisztviselője, családjukkal együtt vettek részt az állami kincs vonattal való szállításában és szigorú őrzésében. Több mint fél évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy az „Aranyvonat” menekítői erkölcsi elismerésben részesülhessenek a mai MNB vezetőségétől. A vallomásokból az is kiderül, hogyan élték át az eseményeket az akkor „arany-tolvajoknak” minősített menekítők és leszármazottaik. *Rendezte: Makó Andrea.*

(Kiollózva a Romániai Magyar Szó 2005. január 20-i műsormellékletéből)

* * *

Kátainé Szilvay Ingrid

Tudósítás az örmény-magyar zenei estről

2005. január 28-án az ELTE Jogi Karának Dísztermében különleges élményben volt részük azoknak, akik ellátogattak a *17. Mini-Fesztivál XX-XXI sz. művekből* első hangversenyére a Magyar Zeneművészeti Társaság rendezésében. Ezen az estén egymást váltották a magyar és örmény művek és előadók.

Az estet *Farkas Ferenc* Vonósnégyese nyitotta, melyet 1972-ben komponált. A három tételes dodekafón művet a Somogyi-vonósnégyes nagy szakmai felkészültséggel, mély empátiával és drámai feszültséggel adta elő.

Arno Babadzsanyan (1921-1983) örmény zeneszerző és zongoraművész „Három kép” - Improvizáció, Népi táncok és Toccata c. sorozata határozottan nemzeti karakterű. Emellett felfedezhető benne Hacsaturján hatása, Rachmanyinov szellemisége - s ugyanakkor a nyugat-európai kortárs művészet eszköztára is. A három kép egy hat műből álló sorozat része 1964-ből. *Gayane Yagatspanyan* zongoraművésznő a tőle megszokott végsőkig feszített kifejezőerővel, intenzitással és virtuozitással játszotta a három darabot.

Fried Péter énekes lépett a színpadra, és mindnyájunknak őszinte örömet okozott Arany János kései, „Őszikék” verseire *Kósa György* által komponált három chanssonnal. E dalok 1970-ben születtek, és a zeneszerző alapélményét hivatottak megidézni a gazdag, sok küzdelmet hozó életre való visszatekintést. A „Tamburás öregúr” a zeneszerző édesapjának is emléket állít: Kósa György elmondása szerint apja „egynótájú” ember volt, és a tőle hallott dallamot beleszötte a kompozíció énekszólamába. A „Hírlapáruló” erőteljesebb zsánerkép, melyben az előadó humorát is megcsillanhatta. A ciklust az, „Epilógus” tetézte be, amely zseniális költőnk, Arany János életét allegorikusan foglalja össze. Külön élvezetet okozott a mindig tagolt és érthető szöveg a dalokban.

Az est egyik fénypontja *Suren Zakarjan* műve, a „Legenda fuvolára és ütősökre” volt. A komponistáról annyit tudhattunk meg az ismertetőből, hogy zenei pályáját a Moszkvai Konzervatórium zongora-tanszékán kezdte Lev Vlaszenko irányításával, 1982-től zeneszerzést tanult Jerevánban Edvard Mirzojan professzornál, ahol 1985-ben diplomázott. A „Legendá”-t 2001-ben komponálta. Háromrészes műként álmódta meg, melyben a fuvola a mesélő, a különböző ütőhangszerek olyan gazdag asszociációkra készítő háttérrel biztosítanak, hogy - mint az igazi zenei remekműveknél -, egy idő után kiléphetünk korlátolt fizikai valóságunkból, és szabadon, bizalommal telve követhetjük a zenét azokba a dimenziókba, amit a lélek otthonának szokás nevezni. Ez a muzsika nem a zeneszerzési fogásokról szól - bár azok felfedezése is élvezetet okozhat -, hanem titkokat sug. Ezekre a titkokra nyílt ki az ott ülők füle és lelke, amit az elrévülés utáni csönd és az azt követő viharos taps jelzett. A különböző dobokat, a vibrafont és harangokat *Láng Zénó*, a fuvolát - *Drahos Béla* varázsolta élővé.

Decsényi János II. vonósnégyese egy 2003-ban papírra vetett négytételes mű. A komponistát idézzük: „A vonósnégyes Ady-kantátám „mellékterméke”. Komponálását műhelygyakorlatként kezdtem el - a kantáta hangrendszerének további lehetőségeit felhasználva... A tételek tradicionális felvonultatása ellenére sem található közöttük szonátaforma, melyért a zeneszerző ezúton kéri egy megértő közönség szíves elnézését”. Megértő közönség voltunk.

Bizarr hangszer-összeállítás várt ránk a következő darabban. *Sugár Miklós* „Vihar után”-ja 2001 tavaszán-nyarán készült cimbalomra és elektronikus eszközökre. Egy vihar természeti hangjait egy Korg és egy Yamaha szintetizátor szólaltatta meg. A cimbalom eredeti hangja is módosítva volt elektronikusan. A hallgatóság rendkívül hálás volt a vihar végét jelző szél hangjáért és a madárhangokért. Szegény városi fejünk és lelkünk szinte fellelegzett az „ózdondús” zenétől. A mű ajánlása *Szakály Ágnesnek* szól, aki áhíttat telten adta elő a darabot.

Vacse Saraffan „Felsejlő kemancsa” c. művében nem játszik az említett hangszer. Ellenben zongora, cselló, duduk és zurna szól benne. „Nagyszerű alakjának, hangzásának, szellemének jelenléte titokzatos, képzeletbeli: mintegy felsejlik, s a végén eltűnik” - írja a szerző. A zongora, amelyet maga Saraffan szólaltatott meg, mégis a kemancsát imitálja oly módon, hogy repetált billentés során egy adott húrt ujjal lefogva, és azon fel-le csúsztatva születnek meg a hangok. *Onczay Csaba*, kiváló csellóművésznő csodálatos beleérzéssel oldotta meg a szólisztikus, improvizatív és ornamentális részeket. A darab 2002-es keltezésű és Jo Jo Ma csellóművész felkérésére és neki ajánlva íródott. A duduk és a zurna, melyen a ma élő legnevesebb dudukos, *Gevorg Dabagjan* játszott, szinte belesimult a zenei szövetbe. Ez azonban csak felszíngázta sóvár lelkünk azon óhaját, hogy a dudukot, ezt az összetéveszthetetlen hangú kettős nádnyelves hangszert szülőben is halljuk. És megszületett a csoda. A ráadást *Onczay Csaba* konferálta fel: Dabagjan improvizálni fog. Rendes körülmények között az improvizáció alapját egy vagy két duduk játékos szólaltatja meg egy tartott hang formájában. Ezt a szerepet a csellista vállalta és csodálatosan teljesítette. Aram Hacsaturjan mondta volt, hogy a duduk az egyetlen hangszer, ami megríkatja. Úgy tűnt, a hallgatóság a végtelenségig képes volna fürdeni e csodában - kilépni térből és időből, és csak lebegni az örökkévalóság érintésével ebben a keserédes gyönyörűségben. De a zene időben behatárolt műfaj. Sajnos vége szakadt, de lelkünkben mindig él. Azt a titkot, amit a duduk sugott, mindnyájan befogadtuk. Érdemes volt. Meg-

jegyzendő, hogy az egyetlen művész, aki a koncerten virágot kapott, Gevorg Dabagian volt. Méghozzá egy fa-tulipánt...

Örömmel szolgált, hogy közösségünk számos tagja megjelent az esten, és örmény vendégeinkkel megismerkedhettünk, beszélgethettünk és a viszontlátás reményében búcsúzhattunk tőlük.

* * *

Bálintné Kovács Júlia - Kolozsvár

Az ismerjük meg önmagunkat

3. befejező rész

A Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban felsorolt forrásmunkák jegyzéke

Szongott Kristóf: *Szamosújvár, a magyarörmény metropolisz írásban és képekben*. Szv. 1893: uő: *A magyarhoni örmény családok genealógiája*. Szv. 1898.; Merza Gyula: *A hazai örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól, és azok orvoslásáról*. Szv. 1902.; uő. *Az örmény népköltőkről*. Szv. 1907.; uő. *Az örmény település története Magyarországon*. Kv. 1913.; Ávedik Félix - Merza Gyula - Alexa Ferenc: *Az örmény nép*. Bp. 1922.; *Erdély örményei*. Keleti Újság 1929. jún. 16.; Papp Bogdán: *Örmények*. Ellenzék 1936. ápr. 19.; *Örmények a magyar közéletben*. Keleti Újság 1941. ápr. 6.; Tarisznyás Márton: *Gyergyó történeti néprajza*. Tíz tanulmány. Kós Károly előszavával (1982, újrakiadás Bp. 1994); Korbuly Domokos - Simon József Zaven: *Örmény - magyar bibliográfia magyar nyelven*. Bp. 1986.; Keresztes Zoltán: *Az erdélyi örmények története és a Keresztes-családfa*. Bp. Unió 1991/4.; Sáska Jenő: *A romániai örmény katolikus egyház*. Arménia 1992. szept. 1.; Dr. Száva Tibor - Sándor: *A csíkszépvízi Száva család*. Erdélyi családtörténet. 1640-2000. (Bécs é.n., újrakiadás Csíkszereda 2000.); Bogos Mária: *A szépvízi örmény közösség*. Bp. 1997.; *Az erdélyi magyarörmények társadalmi szerepe, örmény-katolikus egyháza és identitástudata régen és ma*. Bp. 2000.; Gazdovits Miklós: *Az erdélyi örmények történetéből*. Kv. 2000.; *A romániai katolikus örmények ordináriátusa*. Szv. 2001.

Ezt a könyvészetet a **Füzetek** szerkesztői az érdeklődők számára kiegészítik a következőkkel: *Az örmény-katolikus egyház története és művészete című konferencia 1997. november 20-22*. Erdélyi Örmény Múzeum 2. Bp., 1999.; *A 300 éves örmény szertartású római katolikus egyház és közösségei Magyarhonnban régen és ma című konferencia Bp., 2000. szeptember 29.-október 1.*, Bp., 2001. Erdélyi Örmény Múzeum 5.; *Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapították, hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen Kolozsvár-Szamosújvár 2001 szeptember 14-16. IV. jubileumi konferencia*. Erdélyi Örmény Múzeum 7. Bp., 2002.; *Gyergyószentmiklós monográfiája*. Szerk. Garda Dezső. Csíkszereda, 2001.; Kölönte Béla: *Gyergyó története. A kialakulástól a határőrség szervezéséig* (tekintettel a nemzetiségi kérdésre.) Gyergyószentmiklós, 1910.. Reprint kiadás 2002.; dr. Száva Tibor-Sándor: *Szépvízi magyarörmények nyomában*. Bécs, 2003.

* * *

Olvasóink írják

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadványa, a **Füzetek** többszáz erdélyi olvasónak szerez örömet. Több éve már, hogy az Egyesület gondoskodása folytán ez a lap ajándékképpen eljut Szatmártól Bukarestig, Temesvártól Brassóig, Szamosújvártól Erzsébetvárosig és Csíkszeredától Gyergyószentmiklósig.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület nemcsak arról gondoskodik, hogy a lap közérdeklődésre számot tartó tartalommal hónapról-hónapra megjelenjék, hanem azt a pénzüsszeget is biztosítja, amibe a négyszázötven példány borítékolása, felbélyegzése kerül. Nem kis gondot jelent ezeknek a lapszámoknak, borítékoknak, címlistáknak a Kolozsvárra szállíttatása sem, ami szintén az Egyesület munkatársainak a gondját szaporítja, hogy az évkönyvekről, az Erdélyi Örmény Múzeum sorozatban vagy más módon megjelenő kiadványokról ne is szóljak, amelyeket szintén ajándékképpen postázok a fontosabb er-

délyi magyar könyvtárak számára, az EÖGYKE költségén. Szívesen vállalják a munkát és az anyagi áldozatot is, mert tudják, hogy az erdélyi örménymagyaroknak lelki táplálék ez a folyóirat.

Vannak, akik évközben is írnak egy-egy lapot, levelet, amelyben megköszönik a Füzeteket, és kifejezik abbéli örömeiket, hogy családtagjaikról, ismerőseikről földijeikről olvashattak, de különösen a téli ünnepek idején gondoltak reánk sokan, és hálásan köszönik azt a gondoskodó szeretetet, amelyet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tanúsít irányunkban.

A köszönő írások hozzám érkeztek, Kolozsvárra, de az EÖGYKE-nek szólnak, hiszen én csak az erdélyi postás szerepét töltöm be, éppen ezért érthető, hogy még azok is ingyen, ajándékba kapják, általam, a Füzeteket, akik esetleg az ára után érdeklődnek. Ezennel tolmácsolom hálás köszönő szavaikat az illetékeseknek, a magam részéről pedig mindenkinek köszönöm a meleg, elismerő szavakat és a sok jókívánságot.

Most pedig idézek néhány levélből:

„Köszönjük a dupla küldeményt. Örvendünk, hogy az utóbbi években fellendült az örmények egymásra találása. Feleségem a Szentpétery Kristóf örmény család leszármazottja. Jómagam Gyergyóremetéről származom, örmény gyökerek után soha nem érdeklődtem, édesapám már gyermekkorban elkerült onnan. Szeretném én is tovább tágítani az egymásratalálást, átadom a kérdőívet Dr. Bardocz Lehelné kolozsvári örmény származású Kisbaconban lakó érdeklődőnek, aki jelentkezni szeretne, és igényli a lapot”.

Puskás István Barót

„Köszönöm szépen az ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK kiadványt. A leírt adatok számomra ismeretlenek, eddig csak a T.V.-ből volt alkalmam információt kapni az örmény kultúráról, életről. Kívánok önöknek jó egészséget és kitartó munkát Aradról”.

Onyeczki István Arad

„Nagy élvezettel olvastam a jubileumi konferencia anyagát tartalmazó, az örmény elődökről szóló könyvet. Sok új, hasznos adatot találtam benne. Gratulálok a könyvhöz, sok ilyenre lenne még szükség, hogy múltunkat bemutassuk, és az utódok megismerhessék. Köszönet a rendszeresen küldött nagyon tartalmas örmény újságért! További jó és sikeres munkát kíván”.

Péter H. Mária Marosvásárhely

„Szeretném tudni mikor keresel fel, megismertetnélek a Tulics Nusika (aki korán árván, apa nélkül maradt, örmény származású) lányával (53 éves) aki fiatalabb lévén sok helyre elvinne: temető, családok, stb. Ő még készíti a hurut levesizesítő örmény készítményt. Csekély tudással én is rendelkezésemre állok. Különböző volt tanítványom, a neve Dragomán Éva, az örmény hagyományokhoz híven üzletet nyitott egy unokatestvérével, éppen abban a helységben, ahol örmény nagymamájának volt vegyeskereskedése, ezzel tartva és nevelve fel hat gyermekét. Élelmes, talpraesett örmény volt, én még vásároltam nála mint gyermek.

Bizonyára nem is kell kérjelek reá, hogy nagyon vigyázz az örmény dédnagymamám gyászjelentésére... A küldött folyóiratokat elejétől végig mindig elolvasom! ”

Özv. Csornainé Breuer Erzsébet ny. tanítónő Magyarláros

„Megkaptam a küldött Füzeteket, nagyon szépen köszönöm. Mindig nagy örömmel olvasom. Édesapám Török Ferenc páncélcsehi igazgató-tanító volt, és igazi örmény.”

Özv. Pethő Miklósné sz. Török Ilona ny. tanítónő

„Szatmáron, ha nincs is túl sok örmény, de a baráti körünk nagy érdeklődéssel és szeretettel olvasgatja az Erdélyi Örmény Gyökereket. Rengeteg e tájakhoz (beleértve Máramarost is) kötődő cikk vagy személyhez kapcsolódó írás lelhető fel bennük. Éppen ezért is - mint említettem - igen népszerű. És persze nagyon jó a lap!

Itt most készülünk a március 15-i ünnepekre, én még melleleg a születésnapomra, mert pont 1942 március 15-én születtem, így nekem nem volt nehéz megünnepelni e napot.

Arra gondoltam, hogy ha a Jóisten is megsegít, türelmet, időt és egészséget ad, szeretném feldolgozni a tulajdonomban található egy kötetbe foglalt „Szamosújvári Közlöny” 1904-es kiadását, folyóirat, mely

minden vasárnap megjelent. Nagyon sok érdekes kordokumentumot tartalmaz, nemcsak a szűkebb városról, de az országos eseményekről is, és azok helyi lecsapódását."

Nits János, Szatmár

Hát úgy gondolom ízelítőnek egyelőre ennyi idézet az olvasói levelekből elég is lesz.

Mindenkinek kívánom, hogy szép ünnepe legyen Március 15-én.

Nits Jánosnak külön kívánok erőt, egészséget születésnapjára is, és íme nyílt levélben közlöm, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek szerkesztői türelmetlenül várják az említett folyóiratról szóló írásokat Nits János tollából, vagy szemelvényeket a folyóiratból.

Hallelujás, boldog húsvéti ünnepeket kíván

Kovács Júlia Kolozsvárról

* * *

Dr. Sasvári László

A magyarörmények egy évszázada

1. rész

Sokan rendelkeznek a mai Magyarország és Erdély lakói közül örmény gyökerekkel. Megnevezésükre két /összetett/ szót is alkalmaznak:

1. **magyarörmények**, ez inkább a mai Magyarországon használatos, ide kerültek, ide települtek, s számuk kb. 15 ezerre tehető;

2. **örménymagyarok**, ők ma is őseik földjén, Erdélyben élnek, a számuk 10 ezerre becsülhető. Természetesen vannak még örmény gyökerű magyarok a Délvidéken, a Felvidéken, de eljutottak Béctől Stockholmig s még Amerikába is.

A XX. század elején a hazai „örmények” körében bizonyos pezsgés volt tapasztalható. (Előzményei visszanyúlnak a XIX. századra!) Jellemezte ezt az időt számos örmény tárgyú könyv megjelenése is. Ilyen volt Szamosújvár története három kötetben /1901/, melyet követett egy IV. is, s ez néprajzi tárgyú volt.¹ De szépirodalmi művekről is beszámolhatunk! Gondoljunk itt pl. Bányai Elemér „Örmény anekdoták” c. művére.²

Sajnos az örménység jeles alakja, Szongott Kristóf 1907-ben elhunyt. Az ő szerkesztésében jelent meg 1887-től az Armenia folyóirat, mely csak néhány számmal élte túl.³ Így Szongott nem érte meg dédelgett álmának megvalósulását: a szamosújvári Örmény Múzeum megnyitását /1909/. E múzeumban 253 örmény vonatkozású tárgyi emlék, 59 kézirat és több ezer könyv nyert elhelyezést.⁴

Ebben az időszakban elhunyt több más neves örmény személyiség is. 1910. jan. 5-én Marosvásárhelyen fejezte be életét *Petelei István* író, novellista. 1852-ben született jómódú székely-örmény családból.⁵ Az első világháborúban, az orosz harctéren esett el *Bányay Elemér* író, újságíró, Ady barátja, írói nevén: Zuboly.⁶ (Már előzőleg említettük egyik művét!) 1918-ban a művészvilág nagy alakja, *Hollósy Simon* festőművész, a nagybányai festőiskola létrehozója távozott az élők sorából.⁷

Az **örmény katolikus egyház** is ekkor még jelentősebb - bár fogyó tendenciát mutató - hívőszámmal rendelkezett. Hadd tegyünk összehasonlítást a négy erdélyi örmény plébánia lélekszámát tekintve:⁸

	1844	1913
Szamosújvár	1756 fő	1200 fő
Erzsébetváros	1282 fő	200 fő
Gyergyószentmiklós	1352 fő	600 fő
Szépvíz	515 fő	85 fő

A fogyatkozó létszám arra intett egyes jeles magyarörményeket, hogy fogjanak össze és tegyenek valamit az örmény katolikuságért. 1911-ben Kolozsvárott bizottság alakult annak érdekében, hogy egy örmény katolikus püspöki helynökség kerüljön felállításra. Tagjai: *dr. Mály István*, *dr. Duha Dávid*, *Fáraó Simon*, *Görög Joáchim*, és *Merza Gyula*. Törekvésük nem járt sikerrel, ebben bizonyosan közrejátszott az I. világháború.⁹ 1919-ben nyomtatásban megjelent az örmény szertartású mise állandó részeinek a szövege magyar nyelven.¹⁰ Az országot irányító politikából is kivették a részüket a magyarörmények. A történelmi Magyarország utolsó parlamentjét 1913-ban választották, mely 1918-ig működött, ebben 15 örmény származású főrendiházi tag és képviselő volt.¹¹

- 1 Szongott Kristóf: Szamosújvár szab. kir. város monográfiája 1700-1900, I-III. Szamosújvár 1901. /Reprint: 1997-99/.
- 2 Magyar Irodalmi Lexikon I. Bp. 1963. 97.
3. Szongott Kristóf életének rövid összefoglalását és fontosabb műveinek felsorolását lásd a következő műben, Gazdovits Miklós: Az erdélyi örmények történetéből. Kolozsvár 2000. 96-7.
4. V.ö. i. m. 64-7.
5. Magyar Irodalmi... II. Bp. 1965. 469.
6. I. m. 1. 97.
7. Gazdovits i. m. 86.
8. Bogos Mária: A szépvízi örmény közösség. Bp. 1997. 88.
9. Dr. Hovhannesian Eghia: Hazai örmények a nemzet szolgálatában. Gödöllő 1940. 48.
10. Alexa Ferenc: Örmény szentmise. Kolozsvár 1919.
11. Hovhannesian i. m. 62.

* * *

Kiállítás

Február 10-én nyílt meg *Dobribán Fatime Jó messze* c. kiállítása a Várfok Galéria XO Termében. Sokan voltunk kíváncsiak a fiatal művészre, aki nagy táblaképeivel, harsány színeivel elkápráztatta a közönséget. Egzotikus tájak, emberek a vásznon, hangulat, életérzés. Érdekes cím, de csak később tudjuk meg, mennyire igaz. Ugyanis valóban jó messze van, amit látunk. A szerény fiatal művész avat be a valóságba, hogy saját kis sárgafalú szobájából látta meg e táj szépségét, színeit, magában. S hogy milyen magávalragadóan, az ellenőrizhető még március 12-ig, ameddig a kiállítás még látható.

M

* * *

Jankovics Marcell

Zodiacus tavasz

A négy sarkalatos erény

III.

Helyreigazítással kell kezdenem. Legutóbbi írásomat azzal zártam, hogy a következő, tehát a mostani „fejezet” témája a Bátorság (Erő) lesz. Nos, tévedtem, az a mostanira következő fejezet témája lesz, a mostanié a Bölcsesség, avagy az Okosság, mivelhogy feltevésem szerint az utóbbi tekinthető leginkább tavaszi erénynek.

Bölcsességnek nevezem első helyen, mivel Platón (magyar fordítója: Jánossy István) ezt a fogalmat használja, de nevezhetném éppúgy Okosságnak is, tekintettel arra, hogy a későbbi keresztény nyelvezetben az erény nevéként a latin *Prudentia* szerepel, annak pedig a „bölcsesség” nem, az „okosság” viszont megtalálható jelentéseinek a sorában. Nem kívánok e helyt belemenni a két szó értelme közti árnyalatnyi különbségek elemzésébe, csupán azt jelezni, hogy míg a bölcsességet a régiek mágikus képességnek tekintették - ótörök származék *bölcs* szavunk eredetileg „varázslót” jelentett, vö. angol *wise*: „bölcs”, *wizard*: „varázsló” -, a magyar *okosság* - nyilván kauzalitásra utaló gyöke okán (latin *causa*: „ok”) - hűvös ésszerűséget sugall. (Ha már itt tartunk: *ok* szavunk is ótörök eredetű).

Platón - Szókratész szavai mögé bújva - a bölcsesség mibenlétét a következőképpen határozza meg: „Az állam, melynek kialakulását nyomon követtük” - írja - „szerintem valóban bölcs, hiszen jó elhatározásokra képes...”

A jó elhatározás képessége... tudomány... Éppen a legcsekélyebb népréteg és rész által - amely az állam élén áll és parancsol - és az ő tudományuk által lesz bölcsés... az állam; és ez - úgy látszik - természettől fogva a legkisebb csoport...”

A fentiekből következőleg Platón a bölcsességet kevesek örökletes tulajdonságának tartja - talán ezért említi első helyen az erények sorában, mondván: „az államban először a *bölcsesség* válik nyilvánvalóvá”, - míg a többi erény tekintetében jelentőséget tulajdonít a nevelésnek is. Ha viszont veleszületett adottságnak tekintjük, akkor azt, mint a jó elhatározások szülőjét, éppúgy tekinthetjük - legalább részben - „varázslatos” beleérző képességnek, mint a józan *mérlegelés* tudományának. Erényünk gyakorlásának célját és értelmét tekintve is érdemes a latin elnevezés „háza táján” alaposabban körülnézni. A *prudentia* főnév a *provideo* igéből származik, aminek „előbb lát”, „előre lát”, („előre) gondoskodik”, „beszerez”, „vigyáz”, „ügyel”, „ővintézkedéseket tesz” a jelentése. Megjegyzendő, hogy az „előrelátás” képességét birtokosa varázslatos bölcsességének (jóstehetségének, megérzéseinek) éppúgy köszönheti a régiek felfogása sze-

rint, mint okosságának (tapasztalatokon nyugvó számításainak). A *prudentia* jelentései: „ismeret” „tudás”, „jártasság”, „körültekintés”, „okosság”, „belátás” (a szótáríró által megadott sorrendben), és közvetlenül a *prudens* melléknévből képződik, ami a *provideo* befejezett melléknévi igenévi alakjának (*provisus*) közép-, ill. felsőfoka, és „előrelátót” „okosan óvatost”, „megfontoltat”, „tudatost”, „szándékost” jelent (olyasmit is tehát, ami szembeállítható az „ösztönös” bölcsességgel).

A *prudentia* illetéknéppen közös töről fakad és rokon értelmű a *providentia* („gondviselés”) szóval (az angol, amely mindkét szót, fogalmat átvette - 1. *prudence*, *providence* -, szintén így gondolja), következésképpen igazi „gondviselő államhoz” illő erény ez. Említésre méltó, hogy a *prudens* többes száma (*prudentes*) „jogtudósok” jelentésű, a *provisio* azt jelenti: „gondoskodás”, „örizkedés valamitől”. A *prudens*-ből származik és francia közvetítéssel terjedt el az európai nyelvekben *prüd* szavunk („erénycsősz”, „túlzottan erkölcsös”, „álszemérmes”).

E szavak jelentése egyfelől erényünk - idő és térbeli - „kiterjedését” jelzi, ami a régiek téridőben való gondolkodásán túlmenően az erények évkörbe illeszkedésére utal. (L. „előrelátó”, „körültekintő”. De időbeliséget fejez ki maga az „okos” szó is, hiszen visszautal a viselkedést kiváltó eseményre: okra.) Másfelől utal az erények közti összefüggésekre, átfedésekre: mértékletességre (1. „örizkedés valamitől”, „okosan óvatos”, „megfontolt” stb.), az igazságosságra („jogtudósok”). A *prudentia* kapcsán emlékeztetnék arra, amit előző alkalommal idéztem Platónról arra vonatkozóan, milyen szerepet tulajdonít az erőnek (önmérsékletnek) a gyönyör, vágy ellenében.

Az Okosság megjelenítését illetően idézzük Ripát: „Nő, Janushoz hasonlóan két arccal, amint egy tükörben szemléli magát ... Két arca azt jelenti, hogy az okosság..., amely meghatározza (kiem. tőlem: emlékezzünk Platón szavaira!), mit kell tennünk, az elmúlt és eljövendő dolgok együttes mérlegeléséből (kiem. tőlem) származik... Hogy tükörben szemléli önmagát, az önmaga ismeretét jelenti... Ezt akarta mondani Szókratész is, arra buzdítván tanítványait, hogy minden reggel nézzék meg magukat tükörben.” Ábrázolták még az Okosságot karjára tekeredő kígyóval, az okosság és a periodikus idő (pl. az évkör) jelképével, a lábánál pihenő szarvassal, mely állatot Ripa a sebes gondolat (gyors lábak) és a megfontoltság (nehéz agancs, lassú kérődzés) állatképviselőjének tart, de amely a kígyó ellentétpárjaként szintén a bölcsesség és a körkörös idő jelképe volt (míg az előbbi évenkénti vedlése, az utóbbi agancsának évenkénti levetése és újránövésétése okán).

Ripa szerint szokták Prudentiát kezében nyíllal ábrázolni, amelyre remora, vagyis gályatartó hal tekereedik. A nyíl a gyorsan vágó ész, a hal mely a hajók fenekére tapadva azok futását fékezi, az azt fékező óvatosságot szimbolizálja. Hasonlítsuk össze ezt a képet Augustus római császár népszerű jelmondatával, mely így hangzott: *Festina lente!* „Lassan siess!”, és amit rokon, de mégis ellentétes értelemben horgonyra tekeredő delfin jelenített meg. (Értelemszerűen a sebesen úszó delfint a horgony fékezi.)

A régiek - köztük Ripa - magyarázatát kiegészíthetjük, pl. azzal, hogy a két arc közül az előre néző, fiatal, női arc a bölcs, amely „előre lát”, s hogy a hátra tekintő, szakállas öreg férfi a tapasztalt, okos, mely a dolgok okát is ismeri, s kettejük tudása a tükörben egyesül, hiszen az ifjú nő a tükörben azt is látja, ami mögötte van.

Ripa említi még - könyvének illusztrációja is így ábrázolja -, hogy az Okosság fejét olykor aranyos sisak fedi, amit eperfalombból font koszorú övezhet. Ez a XVI -XVII. sz. fordulóján élt szerző tudomása szerint is - mint mindjárt látni fogjuk - Prudentiát „tavaszi erénynek” mutatja.

A két arcú római istenre, Janusra való - egyébként jogos - hivatkozás ugyan elbizonytalaníthatna, hiszen Janust úgy szokás emlegetni, mint akinek a január elsejére eső újév napját szentelték a rómaiak, s akiről az év első hónapja a latin nevét kapta (*Januarius*). Ez önmagában véve igaz, csak hogy Janusnak idővel minden hónap első napján mutattak be áldozatot, mivel a nevéből is kiolvashatóan (*ianua*, „kapu”) minden ki- és bejárat ura volt - Portunus néven a kikötőké, Terminus néven a határoké -, átvitt értelemben pedig - térben és időben egyaránt - minden kezdet istene. (*Terminus* „tér- és időbeli határt” egyaránt jelent.) Tegyük hozzá, Terminust február 23-án ünnepelték, s ez a nap Caesar reformjái, sok szokás és ünnep tekintetében azon túl is az év utolsó, azaz határnapja volt. A február 23. és 28. közötti napok az ún. „szökőnapok” voltak, ma is február 23. után illesztjük a naptárba, ha kell, a szökőnapot. Március 1. volt e korai római naptárban az újév napja, és tulajdonképpen március 23-ig, a Kos havának égi patrónájaként tisztelt Minerva (gör. Athéné) ünnepének zárónapjáig tartott az újesztendőt kezdő ünnepeksorozat. Janus, de legalábbis a Janus-arc a tavaszújév időszakához nagyon is illő jelkép. Nem mellékes, hogy a csillagászati évet ma is március 21-ével, a tavaszi napéjegyenlőség napjával kezdjük, amikor a Nap a Kos jegyébe lép. (A minden kezdet fogalmához 1. ném. *Früh*, „korai”; *Frühe*, „reggel”; *Frühling*, „tavasz”.)

A mondott Kos jegy (hónap) jele kosszarvpárt formáz, és szokás e szarvakat Janus múltba és jövőbe tekintő két arcának vagy/és a hasonló jelentésű kétféjű sasnak megfeleltetni. Igen ám, csak hogy Prudentia nem is igazán Janus arcú alak. Janus férfiú, és két szakállas arca tükörszimmetrikus, Prudentia ezzel szemben ifjú hölgy, akinek tarkóján szakállas öreg arc mered a múltba. S így még inkább illik allegóriánk a tavaszhoz! Prudentia ugyanis - szerintem - egy testben a latinok ősi, ám népszokásban ma is üzött két szellemalakját: az agg Mamurius Veturiust és az ifjú Anna Perennát személyesíti meg. Mamurius Veturius a régi Rómában az óév - és az elmúlt tél szelleme volt, akinek képmását minden év március 14-én vidám hangoskodás közepette „kiűzték” (vö. a ma is élő óévbúcsúztató „télkiverés”, „téltemetés”, „télkihordás” szokásával), s akinek helyére másnap, március Idusán „behozták” a tavasz ifjú istennőjének, Anna Perennának felvirágzott, felszalagozott bábuját. (L. „kiszehajtás”, „villőzés”. *Nota bene*: e szokást virágvasárnap gyakorolják, virágvasárnap legkorábbi lehetséges időpontja március 15.!)

Az Okosság „kétarcúsága” az erények közti lehetséges kapcsolódások igen kifejező megjelenítésének tűnik. Ha ebből a szempontból nézem, múltba meredő tekintete a Mértékletesség intésére figyel, előre látó szeme az Erőből merít bátorságot. Kifejezőbben árulkodnak e belső összefüggésekről az erények közti aránytalanságok.

Ha az okosság mértékteleenné válik - az önmérséklet rovására -, a bátorság (erő) is meggyengül, s en-maga is: az okoskodás az okosságnál kevesebb. Madách Imre ma már közmondásszámba menő „luciferi” javallatával szólva: „Hát hagyjatok fel az okoskodással, a tett halála az okoskodás!” (A nyelvi kifejező-készség kis csodája az, ahogy a *-kodik* gyakorító képző finoman árnyalva a szó hangulatát - a cselekvés meg-megakadását, tétovaságát érzékeltetve - annak értelmét is megváltoztatja: az okoskodás az okosság-hoz képest akadémikus lesz.)

Prudentia nemcsak szomszédai, Temperantia és Fortitudo között egyensúlyoz, hat Justitiára is - l. mit ír erről Platón -, és persze viszont.

Nem állom meg, hogy szóba ne hozzam: Okosság évszaka, a tavasz latinus *ver*. A *ver* akár *iustitia* szinonimájának vagy inkább szópárjának, a *veritasnak* a gyöke is lehetne - hangalakját tekintve és népi etimologikus értelemben az is -, ahogy *veritas*, az „igazság”, a „valóság” ismerete az alapja, feltétele, gyökere *iustitiának*, az „igazságosságnak”.

Prudentia „tavasziassága” mellett tanúskodik már említett fejdíszre: az aranyos, eperfalommbal koszorúzott sisak. A sisakról Kos havának antik istennője: Athéné - Minerva juthat az eszünkbe, az az istennő, akit kivétel nélkül harci díszben, a fején sisakkal ábrázoltak, és aki a *bölcsesség* istennője volt (ezért mesélték róla, hogy isteni atyja fejéből pattant ki, mint a gondolat, vö. angol *spring*, „ugrik”, „rugó”, „forrás”, „tavasz”; s ezért volt a kuvik, a *bölcs* bagoly a szent madara). Az eperfaleveleket illetően viszont maga Ripa ad állításomat igazoló magyarázatot, mégpedig versbe szedve:

„A bölcs eperfa nem zöldell levéllel

Amíg a tél el nincs végképp temetve...”

De hát mi az, ami az okosságot, bölcsességet épp a tavaszhoz köti, azon túl, hogy Platón a bölcsességgel *kezdi* az erények ismertetését, és a régiek az égi, éves körforgás *kezdését* a természet újjászületésének élményétől indítva a tavaszhoz kötötték? (Vö. magy. *kikelet*.) Talán az, hogy az ember reggelente, szép időben, tavasszal elevenebb, frissebb szellemileg is? (L. ném. *Frühe, Frühling; frech*, „szemtelen”; *frei*, „szabad”, „fesztelen”; *freuen*, „megörvendeztet”; *frisch*, „friss”, „új”, „hüvös(!)” a példasor folytatható.)

Mindenesetre az a fölismerés, hogy a négy erény csak együtt és kiegyensúlyozottan gyakorolható eredményesen, *természetes* jelképi keretét találta meg az év-körben, illetve annak *természet* adta képmásán, számlapján: a csillagos égbolton (ismét emlékeztetnék arra, hogy a régiek számára ez a gondoskodás volt a *természetes*). Következésképpen a négy erénynek mint az évszakoknak, csillagos égnegyedeknek megfeleltethető allegóriáknak meg kell találnunk nemcsak évszaki, hanem csillagképi helyét is. Iustitia esetében ez könnyen ment: az őszi Mérleg csillagzat „adta magát”. Temperantia esetében - mint láttuk - ez már korántsem ilyen meggyőző, mert nem bizonyítható egyértelműen. Bár a Vízöntővel való azonosítás mellett további, korábban nem említett érv is szól. Az asztrális szimbolikában az egymással szembenálló csillagképek közt különleges kapcsolatot tételeztek föl a régiek, különösen azok közt az állatövi csillagképek közt, amelyeket a Tejút köt össze, de legalábbis az állat-öv és a Tejút „két” szomszédságában találhatók. Ezek közé sorolható a Vízöntő és a vele átellenben látható (akkor éppen, amikor a Nap a Vízöntőben jár) Keverőedény csillagzat a Szűz „lábainál”. Ebben a jelképi kontextusban Temperantiát úgy képzelhetjük el, mint aki Vízöntőként a vizét (a Tejutat) a Keverőedénybe önti. Tegyük hozzá, Temperantiát angyal-szárnyakkal ábrázolták, és a négy evangélista közül Máté kísérelését, az angyalt hagyományosan a Vízöntő

csillagképnek szokás megfeleltetni. Prudentiára térve, őhöz a Kos, Bika és az Ikrék alatt elnyúló Egy-szarvú csillagkép egyaránt illik - gondoljunk a lábánál pihenő szarvasra. (Tudni való, hogy a ma már bizonyosan nem azonosítható „Szarvas” csillagzatok ezek közül a csillagképek közül kerülhettek ki, illetve az égboltnak ezen a táján voltak találhatóak.) A karjára tekeredő kígyóban, a szarvas ellentétpárjában, illetve a gályatartó halban pedig az átellenben látható ősz kígyós csillagzatokra ismerhetünk: a Kígyóra és a Vízikígyóra (ez utóbbi a „felborult” Keverődényből látszik kiömleni). Fortitudó állatkísérője az orosz-lán, csillagzata és évszaka így nem lehet vita tárgya. De róla tényleg legközelebb.

(Sine morbo VI. évf. 2001/1A tavasz)

* * *

Örmény családi összejövétel

Tavaly, május végén, hosszú idő eltelte után, először tartott családi találkozót Nagybányán a Gyergyó-i eredetű örmény **BOGDÁN** család. A kezdeményező a család egyik fiatal hölgytagja, a Nagybányán lakó Korsog Annamária gyógyszerésznő, született **Kabdebó** (édesanyja Bogdán lány volt).

Családunkban hagyomány volt a múlt század elejétől a második világháború végéig a havonkénti, de néha még gyakoribb családi összejövétel valamelyik családtagnál Kolozsváron, ahol a család nagy része a városban, vagy annak környékén lakott.

Ezek a szép és nagyon kellemes családi események a kommunizmus uralomrajutásával megszűntek, a család egy része a földbirtokok államosítása után kényszerlakhelyre került, vagy más vidéken próbálta létét biztosítani.

A családi kapcsolatok nem szűntek meg, csak éppen az összejövételre nem volt sem alkalom, sem kedv.

Ahhoz viszonyítva, hogy a múlt század negyvenes éveinek végéig a család tagjai szinte egy tömbben, elérhető közelségben laktak, a következő évtizedekben nagyon szétszóródtak, Románián és Magyarországon kívül még az Egyesült Államokba és Ausztráliába is jutott belőlünk. A rendszerváltás után a kapcsolatfelvétel könnyebbé vált, de még így is szinte másfél évtizednek kellett eltelnie, hogy ez az összejövétel létrejöhessen.

Annamária fáradságot és költséget nem kímélve szervezte meg ezt a találkozót, mely egy hétvégén a legteljesebb megelégedéssel zajlott le. Jelen voltak a családból 25-en, és 17-en hiányoztak, részben igazoltan, de igazolatlanul is. A jelenlévők, de a hiányzóak is mindnyájan vallják az örmény eredetet, annak ellenére, hogy házasság révén székely-magyar, szász, sváb, román vér is keveredett az örmény vérhez, de ez nem egyedülálló eset az erdélyi örmények életében.

A jelenlévők szeniorja a most 89 éves **Bogdán István**, a zilahi vágóhíd nyugalmazott igazgatója, aki hála a Fennvalónak jó fizikai erőnlétben és tökéletes szellemi frissességben vett részt a családi összejövételen.

A szombat reggeli találkozó után a nagybányai temetőben nyugvó elhunyt családtagok sírjainak felkeresése és koszorúzása következett. Dél felé egyik központi vendéglő különtermében rendezett ebéden, majd utána vacsorán vett részt a népes család, mivel a már hosszú idő óta nem találkozott -mondhatni mind közeli rokonoknak a régi emlékek felelevenítése, és az újabbak megbeszélése meglehetősen sok időt vett igénybe. Jócskán este lett mire az egész társaság nyugovóra tért, de még akkor is az egyes otthonokban éjfélig is folytatódott a beszélgetés.

Másnap reggel, remekül szervezve, mikrobusszal és személygépkocsival kirándulás volt Felsőbányára, a Fernezely-i gyűjtőtóhoz és ennek környékére, majd koradélután visszaérkezve a Nagybányán lakó családtagoknál ebéd, rövid sziesztázás és beszélgetés után a búcsúzás mindég fájdalmas percei következtek.

A más helységeken lakó családtagok, ki-ki hazaindult, de csakis azután, hogy mindannyian ünnepélyesen megfogadtuk: ha nem is évente, de legalábbis két évente a nagy családi összejövételt megszervezzük, és lehetőleg azokat is rábírnjuk a részvételre, akik ez alkalommal hiányoztak. A mielőbbi viszontlátás reményében búcsúztunk egymástól!

Bogdán Imre Kolozsvár

* * *

Erdélyjárás felsőfokon - Barangolás őseink földjén (*Gyergyó, Csík, Háromszék, Kászon, Felszeg, Nadas-mente*)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja 2005.

ÚTVONAL: Budapest - Ártánd - Kalotánadas - Sztána - Kőrösfő - Kalotaszent-király - Kolozsvár - Marosvásárhely - Kelementelke - Szováta - Bucsin-tető - Gyergyóújfalu - Marosfő - Szellő-tető - Gyimesbükk - Hidegség - Gyimesfelsőlok - Gyergyószentmiklós - Pongrác-tető - Gyilkos-tó - Csíkszereda - Nyerges-tető - Kászonok - Kézdiszentlélek - Perkő - Bálványosvár - Szent Anna-tó - Tusnád - Libán - Homoródkarácsonyfalva - Szászfehéregyháza - Kalotaszentkirály - Dámos - Aranyos-völgye - Bélavár - Sebesvár - Nagyvárad - Ártánd - Budapest

Időtartam: 8 nap (2005. augusztus 24-31.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb.: 2300 km

Utasbiztosítás: Credit Suisse Rt.

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, fürdőruha, fürdősapka

Vezetés: a csoportot képzett honismereti vezetők kísérik a társasutazás kezdetétől annak végéig.

Főbb események:

- Magyar-örmény találkozó eseménysorozata Gyergyószentmiklóson
- Zarándokút a Szent Anna kápolnához Gyergyószentmiklóson
- Szent István napi búcsú színhelyén leszünk a háromszéki Perkő-tetőn
- Szent Kristófnak, a vándorok védőszentjének kápolnája a Gyilkos-tónál
- Székely erődtemplom Kézdiszentléleken
- Kazettás kalotaszegi templom Dámoson
- A legszebb szász erődtemplom Szászfehéregyházán
- Makovecz Imre szakrális remekműve, a Millenniumi templom Csíkszeredán
- Bőjte Csaba újjászülető szeretetotthona Szovátan
- Koszorúzás az 1849-es honvéd emlékműnél a Nyerges-tetőn
- Szoborpark Székelyudvarhelyen
- Kós Károly Varjúvára Sztánán
- A csángók iskolája a Sziklára Épített Ház
- Túrázunk:
 - > a Gyimesi-hegységben a Naskalatra
 - > Kőrösfő felett a Rizeg-tetőn
 - > a Gyalui-havasokban a Bélavárhoz
- Séta a Békás-szorosban és a Gyilkos-tó körül
- Fürdés a Szent Anna tóban
- Gyógyfürdőzés a sósvízű Medve-tóban Szovátan és termálvízben Félixen
- Ezeréves határ a Gyimesi-szorosban
- Városnézés Kolozsváron és Nagyváradon
- Kászonimpér és Kászonaltíz nevezetességei
- Rovásírás Homoródkarácsonyfalván
- Nyíró Józsefre emlékezünk szülőfalvában Székelyzsomboron
- Kirakóvásár Korondon és Kőrösfőn
- Fergeteges gyimesi néptáncbemutató Szalamáspatakon, Tímár Viktor mozsikál és Jánoska gardonyozik
- Szíveslátás hólabdával, alivánkával és szilvóriummal Kalotaszentkirályon és Hidegségen
- Küküllő menti borok kóstolója Kelementelkén
- Búcsúvacsora az Agapé étteremben Kolozsváron
- Tábortűz Gyergyóújfaluban
- Orgonahangverseny a Szent Mihály templomban Kolozsváron
- „Három csillag jár az égen” pódiumelőadás a bujdosó írók műveiből Nagyváradon

- Gyergyói székely és kalotaszegi családoknál személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek szeretetét és őszinte barátságát

Részletes program:

1. nap **Indulás:** reggel 6 órakor a Batthyány tér felső rakpartról.
Határátkelő: Ártánd.
Látnivalók: Nagyvárad, Félix (fürdés termálvízben-fakultatív program), Nádasdaróc (1 órás könnyű túra Kós Károly Varjúvárához Sztánára), szíveslátás Kalotaszentkirályon.
Szállás és ellátás: az 1., 6. és 7. napon Kalotaszentkirályon, faluturista gazdaságokban (2 ágyas fürdőszobás lakások)
2. nap **Látnivalók:** Marosvásárhely (városnézés), Kelementalke (Kisküküllő menti borok kóstolója - fakultatív program), Szováta (Csaba testvér újjáépített Szent József szeretetotthona, fürdés a Medvetóban), szíveslátás Gyergyóújfaluban
Szállás és ellátás: az 2., 3., 4. és 5. napon Gyergyóújfaluban, székely családoknál (2 ágyas fürdőszobás lakások)
3. nap **Látnivalók:** Szellő-tető (Gyimesek panorámája), Gyimesbükk (Ezeréves határ a Gyimesi szorosban, Rákóczi vár), Hidegség (szíveslátás és néptáncbemutató Szalamáspatakon a Györgyicze portán, 1 órás túra a Naskalatra), Gyimesfelsőlok (Iskolalátogatás a Sziklára Épített Házban)
4. nap **Látnivalók:** Békás-szoros, Gyilkos-tó (Szent Kristóf kápolna, séta a tó körül), Gyergyószentmiklós (3 órás zárandokút a Szent Anna kápolnához), magyar-örmény találkozó
5. nap **Látnivalók:** Csíkszereda, Nyerges-tető (1849-es honvéd emlékmű - koszorúzás), Kászonaltíz és Kászonimpér nevezetes helyei, Perkő (kápolna, búcsújáróhely), Kézdiszentlélek (erődtemplom), Szent Anna tó (fürdés), este tábortűz
6. nap **Látnivalók:** Homoródkarácsonyfalva (rovásírás az unitárius templomban), Oklánd, Székelyzsombor (Nyíró József szülőfalva), Szászfehéregyháza (szász erődtemplom)
7. nap **Látnivalók:** Dámos (kalotaszegi kazettás templom), Aranyos völgye, Bélavár (2 órás könnyű túra és piknik), Kolozsvár (Szervátius múzeum, orgonahangverseny a Szent Mihály templomban - fakultatív program). Búcsúvacsora Kolozsváron az Agapé étteremben
8. nap **Látnivalók:** Sebesvár, Nagyvárad (séta a városban, várlátogatás, a Kiss Stúdió 1 órás előadása a bujdosó írókról)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 53 500 Ft/fő (Ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 8 000 Ft)

Az összeg tartalmazza a vezetést, a biztosítást, a félpanziót, a szállást és a belépőjegyek árát, kivéve a fakultatív programokat és a **buszköltséget** (amibe beletartozik a terepjáró busz teljesítménye is) = **20000 Ft, ami a foglalót** is képezi. A buszköltséget, mint foglalót a klubban, vagy előre egyeztetett időpontban az egyesület székhelyén lehet befizetni.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Reményik Sándor, Áprily Lajos, Kányádi Sándor, Lakatos Demeter, Babits Mihály és Dsida Jenő verseivel, valamint a népköltészet remekeivel idézzük fel.

* * *

Építsünk iskolát Csángóföldön!

Böjte Csaba atyával közösen elhatároztuk, hogy Csángóföldön iskolát építünk. Alig telt el két hónap, meg is vásároltuk a szükséges telkeket, így módon most már tudjuk, hogy a Szűzanya tiszteletére épülő csángóföldi iskolaközpont Rekecsinben lesz, Bákó városától délre, 25 km távolságban. A megvásárolt telek elég nagy ahhoz, hogy azon elférjen az iskola, a kollégium, az étkezdé, a tornaterem, a játszótér, a focipálya és minden, ami az iskolaközpontban tanuló diákok számára szükséges. Egy közeli telken pedig tanári lakások épülhetnek, hiszen ennek az intézménynek szüksége lesz minél felkészültebb pedagógusokra is.

Összefogva a Dévai Szent Ferenc Alapítvánnyal, elkészülhetett a téglajegyül szolgáló CD: ennek megvásárlásával nem csak az iskolaépítéshez járulhatnak hozzá, hanem diákjainkat hallhatják énekelni, számítógéppel pedig fotókat is láthatnak munkánkról, tanítványainkról.

Szeretettel bíztatom mindazokat is, akik összefogva, közösségként szeretnének ebbe a munkába bekapcsolódni: tudjanak magukénak nem csak egy téglát, hanem egy termet vagy egy épületszárnyat, így, közös összefogásunkkal megépülhet a Kárpátoktól keletre is egy magyar iskola, egy kollégium, ahová a csángó falvak diákjait befogadhatjuk, egy olyan intézmény, ahol használható szaktudást, érettségi oklevelet adhatunk fiataljainknak.

A március hónap folyamán az iskola terveit is véglegesíteni fogjuk, ezt követően pedig az építkezés engedélyeztetése és az előkészítő munkák következnek. Május elején pedig megszervezzük iskolánk alapkövetését, melyre szeretettel várunk majd minden iskolaépítőt, mindenkit, aki egy téglával, egy ötlettel vagy egy imával hozzájárult ennek a nagyszabású tervnek a megvalósításához.

Úgy kell megépítenünk ezt az iskolát, hogy a Kárpátokon kívül a magyarságot jelképezze, hogy büszke lehessen rá mindenki, de ugyanakkor egy olyan helynek kell lennie, ahol a csángóföldi gyerekek jó körülmények közt tanulhatnak, ahol jól érzik magukat és tarsolyukban egész életükben használható tudást vihetnek haza.

Hegyeli Attila oktatási felelős

A téglajegyként említett CD megkapható a budapesti Szent Gellért könyvesboltban (címe: 1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1., Kárpátia udvar. Nyitva 9-18, szombaton 9-13-ig). Későbbiekben az ország több pontján is kapható lesz: Kecskemét, Szeged, Pécs, Győr, Debrecen és Erdély.

A „csángó magyar iskolaépítés” számlaszáma Magyarországon a Dévai Szent Ferenc Alapítvány alszámlája: 10300002-20145639-70213285 Elérhetőségeink: www.csango.ro, www.devaigyerekek.hu

* * *

Egyházi híreink

Felhívás

Kérem a személyi jövedelemadót fizető örmény katolikus testvéreket, hogy adójuk egyházaknak adható 1 %-áról a Magyar Katolikus Egyház (technikai száma 0011) javára rendelkezzenek.

Egyházközségünknek - a Magyar Katolikus Egyház része -, önálló technikai száma nincs: nem lehet neki adni az egyházak javára irányítható 1 %-ot.

Azok, akik ezt az 1 %-ot kérik az örmény kereszténység múltjára, ősiségére hivatkozva, nem tartoznak a katolikus Egyházhoz.

Budapest 2005. február 21.

P. Leszkovszky Pál O.P sk. örm. kat. plébániai kormányzó

Az Örmény Katolikus Lelkészség részéről hálás köszönetet mondok az alábbi támogatásokért, amelyek 2004. november és december hónapokban az OTP-nél vezetett csekkszámolókra beérkezett:

Országos Örmény Önkormányzattól 250.000 Ft

Fővárosi Örmény Önkormányzattól 200.000 Ft

Bp. Főv. II. kerületi Örmény K. Önkormányzattól 50.000 Ft

Bp. Főv. Zuglói Örmény K. Önkormányzattól 50.000 Ft

Bp. Főv. XI. kerületi Örmény K. Önkormányzattól 200.000 Ft.

Isten áldását kérem működésükre!

Kiváló tisztelettel:

Budapest 2005. január 15.

P. Leszkovszky Pál. O.P. sk. plébániai kormányzó

Köszönetet mondunk a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak a 300.000 Ft és a Bp. Főv. II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak az 50.000 Ft-os támogatásért, amellyel 2004 évben a Magyar Katolikus Egyházat támogatták az örmény katolikus múzeumi tárgyegyüttes közgyűjteményi leltározása költségei céltámogatásaként.

A Fővárosi Örmény Önkormányzat továbbá egy üzenetreggázító fax készülékkel és egy számítógéppel is segítette az Örmény Katolikus Plébániát. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2004 évben a XI. Orlay u. 6. szám alatti Örmény Katolikus Plébániánk állagmegóvására 88.000 Ft értékben nyújtott támogatást.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

* * *

Kolozsváron ismét van örmény mise

Néhány évvel ezelőtt a Kolozsváron lakó örménykatolikus hívek, különösképpen a népes Kirkósa család tagjainak kérésére Dr. Czirják Árpád kanonok, érseki helynök támogató segítségével elkezdődtek a piarista templomban az örmény misék.

Az 1991-ben Kolozsváron megalakult „Armenia” Örménymagyar Baráti Társaság célul tűzte ki a városban lakó örménymagyarok lelki gondozását is olyan értelemben, hogy a hagyományok felelevenítésével tisztelegjünk őseink emléke előtt, és örmény gyökereinkre gyakrabban emlékezzünk, nem csak a Világosító Szent Gergely ünnepén a szamosújvári székesegyházban.

Sáska Jenő atya minden vasárnap misét mondott, de emberi számítás szerint túl korán bekövetkezett halála véget vetett ezeknek a vasárnapi találkozásoknak.

Kétezerhárom Karácsonya azonban új fejezetet nyitott a piarista templom életében is, mert újra hallhatunk örmény misét, és Szakács Endre plébános testvérünk nem egyedül érkezik a hónap harmadik szombat délutánján a Kincses Városba, hanem hogy a kincseket szaporítandó, magával hozza Armenopolisz-Szamosújvár Székesegyházának széphanjú kórusát, és a kórus tagjai megindítóan szép saragánokkal tesz még áhítatosabbá a misét.

A lelki gondozáshoz az is hozzátartozik, hogy a tisztelendő úr, és kis csapata - Govrig unokák - január elején végigjárja a családokat - az idén 20 család kért házszentelést -, elbeszélgetnek a közösség tagjaival, és így még nagyobb lesz az összetartás.

Az örmény misét különben olyanok is látogatják, akiket nemcsak a prédikáció, de a kórus vonz oda. Kolozsvár kulturális élete gazdagodott ezzel a szép, felemelő szolgálattal.

B. Kovács Júlia Kolozsvár

* * *

Műsorajánló

Fővárosi Örmény Klub 2005. március 17-én 17 óra:

- Kobzos Kiss Tamás műsora

- Dr. Szarka György: Erdélyjárás felsőfokon, barangolás őseink földjén: Gyergyó, Csík, Háromszék, Káron, Felszeg, Nádamente (2005.augusztus 24-31.) vetített képes bemutató.

Az estet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat szervezi.

Filmklub: Minden héten kedden, d.u. 17 órától Bp., V. Akadémia u. 1. IV. em. 430. alatti klubhelységben (Fővárosi Örmény Önkormányzat)

Műsoron: Koltai Gábor Trianon c. 14x52 perces filmsorozat

(Március 1: 4. rész, március 8: 5. rész, március 15: ünnep miatt elmarad, március 22: 6. rész, március 29: 7. rész, április 5: 8. rész, április 12: 9. rész...)

Háziasszony: Keve Mária

* * *

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyijövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Kilencedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik, hogy működésünk anyagi nehézségeit részben megoldjuk. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon meggyőződhetnek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitásörzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jöve-

deleladója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre - ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak - az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemdadó bevallásakor az APEH által mellékelt, (vagy Ön által kért) rendelkező nyilatkozatot kitöltenie:

A kedvezményezett **adószáma:**

18085590-1-41

A kedvezményezett **neve:**

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a Magyar Katolikus Egyházat, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Ezért javasoljuk, hogy másik rendelkezési lapján tüntesse fel kedvezményezettként a **Magyar Katolikus Egyházat**, amelynek technikai száma **0011**

A rendelkező nyilatkozatot tegye külön-külön egy-egy szokásos, szabványméretű borítékba és zárja le. Írja a borítékra a saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, majd a lezárt borítékokat mellékelje az adóbevallásához.

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

* * *

Szomorújelentés

Szomorúságtól összetört szívvel tudatjuk, hogy a mélyen szeretett anya, nagyanya, dédnagyanya

Özv. Ravai Nagy Jánosné Lázár Irén Mária

zongoratanárnő, a Mariánum volt növendéke, a Zeneakadémia és a Zenelíceum volt tanára, hosszú szenvedés után életének 98. évében 2005. február 2-án csendesesen elhunyt.

Temetése 2005. február 5-én, szombaton 13 órakor volt Kolozsvárott, a Házsongárdi temetőben.

Nyugodjék békében!

Murádin Éva Mária szül. Ravai Nagy Éva leánya, Ravai Nagy László fia, Murádin Andrea unokája, Kulcsár Irénke dédunokája

* * *

Fájdalommal megtört szívvel tudatjuk, hogy

Lődy György

hegedűművész életének 69., házasságának 45. évében értünk dobbanó szíve 2005. február 1-én örökre megpihent.

Hamvasztás utáni búcsúztatása 2005. február 24-én 10 órakor volt a Rákoskeresztúri Új Köztemető ravatalozójában, majd a református egyház szertartása szerint helyeztük örök nyugalomba.

Gyászolják: Felesége sz. Betegh Klotild (Tildi); Lányai: Klaudia és Zsanett; Unokái: Boldizsár és Boglárka; Sógornője: Klarissza és családja; Sógorai: Károly és családja, Kamill és családja; Öccse: András; Unokatestvérei: Vera, Imi, Józsika és Bandi; Veje: Gábor; Keresztlánya: Gabriella, valamint rokonai, barátai, ismerősei.

* * *

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy

Dr. Szentpétery Tibor

jogász, fotográfus, Podmaniczky díjas városvédő, Szongott Kristóf díjas közösségi tagunk, aki hosszú évtizedeken keresztül az Örmény Katolikus Plébánia gondnoka volt, életének 89. évében, 2005. február 20-án elhunyt. Temetéséről később történik intézkedés. (A temetés, akarata szerint, a Börzsönyben fog megtörténni). Aki rész kíván venni a búcsúztatáson és/vagy a temetésen, írásos jelzést küldjön a 1028 Bp., Gábor áron u. 20. címre, vagy e-mail-t: m_szentpetery@yahoo.com

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

* * * *

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

Szerkesztőség

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a pénzadományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. IV. emelet 426, telefon: 332-1791)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila

Szerkeszti: Artishus Bt. Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.